

LO REY D'ARAGÓ NO·NS FA SINÓ GREUGES E VILANIES!: PAPAT I CASA D'ARAGÓ A LA CRÒNICA DE MUNTANER (II)¹

Josep Antoni AGUILAR ÀVILA
Universitat Catòlica de València

1. INTRODUCCIÓ

Els croats del difunt Felip III ja no eren un exèrcit, sinó una llastimosa munió d'homes malalts i famejants. Realment semblava que la ira de Déu havia caigut sobre ells: havien perdut el seu líder i molts capitans importants a causa d'una terrible epidèmia, les línies de subministrament terrestre havien quedat pràcticament destruïdes a causa dels atacs llampec de les gents de Pere II i, per si això fos poc, havien perdut el domini del mar, donat que la flota sículo-catalana de l'almirall Roger de Llúria tot just acabava de destruir la francesa a prop de les illes Formigues. Ara els almogàvers del rei d'Aragó, endevinant un desenllaç imminent i atrets per la perspectiva d'un botí abundant, s'afanyaven a acudir al coll de Panissars, l'únic pas pel qual l'enemic podia intentar la retirada, i els mariners d'En Roger feien el mateix, perquè consideraven, naturalment, que també ells tenien dret a una part dels previsibles beneficis. Molts a la host dels francesos eren perfectament conscients que tractar de creuar aquelles muntanyes amb les possessions que els quedaven seria l'última cosa que farien, i això els aterria. Tot semblava perdut, en resum, per al jove Felip IV, el seu germà Carles de Valois i el cardenal que el papa Martí IV havia disposat com a llegat per a la croada, Jean Cholet. El nou rei de França, però, havia estat convenientment alliçonat pel seu pare, el qual, abans de morir, li havia recomanat que tractés de reconciliar-se amb el seu oncle Pere, que se l'estimava molt i no tindria cap problema a perdonar-lo i permetre que pogués retirar-se amb honor. Felip, per tant, va enviar secretament uns missatgers al rei d'Aragó, i va rebre d'aquest la resposta que desitjava: el Gran s'obligava a ocupar-se personalment que cap dels magnats que anessen a prop de l'*oriflamme* (el famós estendard de l'abadia de Saint-Denis) i el cadàver de Felip III fossen molestats pels pillards, però deixava ben clar que no podia garantir la protecció dels altres croats, perquè dubtava molt que els seus homes es poguessen contenir davant la perspectiva d'un pillatge tan fàcil, ni que fos ell mateix qui els ho ordenés. Això ja era prou, i el francès va co-

1. Aquest article s'inscriu en el projecte d'investigació «La cultura literària medieval i moderna en la tradició manuscrita i impresa» (HUM2005-06110-c02-01/FILO), que es desenvolupa a la Universitat de València amb el suport del Ministeri de Ciència i Tecnologia, i constitueix la cotinuació de «*Lo rey d'Aragó no·ns fa sinó greuges e vilanies: papat i casa d'Aragó a la Crònica de Muntaner (I)*», publicat a l'anterior número (XXVIII) d'aquesta mateixa revista (*vid.* AGUILAR 2006: 200-229).

municar la notícia al cardenal, el qual també la va donar per bona: de fet —argumentava Cholet—, les ànimes dels bons cristians que no sobrevisquessin a la jornada de Panissars, anirien directament al cel, en haver mort lluitant pel bé de l'Església:

«—Jo he aït respost de nostre avoncle lo rey d'Aragon, et fa'm saber que assegura mi et mon frare et aquells qui entorn mi ab l'orifflama passaran; mas dels altres no-ns pot fer segurs, que les sues gents són tantes que null hom no les poria capdellar. E axí veig que gran res de les gents qui romasa és perdrem.

Et lo cardenal respòs:

—Senyor, pus ell vos fa esta gràcia, pensats de passar, que més munta sol la vostra persona et de vostre frare e-l cors de vostre pare que no fa tot l'àls. *E axí, no tardem; pensem de anar, que aquells qui assí morran, ab los altres n'iran en paradís*» (c.138).²

Muntaner anota amb sornegueria aquestes paraules del llegat papal, i no s'està de constatar que, efectivament, tret de la comitiva reial francesa, que va poder escapar amb vida de la massacre, tot l'exèrcit enemic va ser tramés pels soldats de Catalunya-Aragó allà on el Cholet deia («Et no-ls calch esperar reasaga neguna que darrera aguessen lexat, *que en paradís los agueren tots trameses les gents del senyor rey d'Aragon!*», c. 139). El cronista fa notar, però, que, tot i haver promés als màrtirs de la croada el regne dels cels, el cardenal no semblava massa atret per la possibilitat d'una salvació per la via ràpida. A l'avantguarda de l'exèrcit en retirada arribaven clarament els laments i els plors dels qui, més endarrere, no havien tingut tanta sort i ja eren víctimes de la violència i la rapacitat dels almogàvers. Era una escena ben dura de contemplar, tant que el Cholet, petrificat per l'horror, es va passar el camí de Peralada a Perpinyà resant, perquè no el deixava la sospita que, d'un moment a l'altre, un d'aquells guerrers ferotges que perpetraven la carnisseria es llançaria sobre ell i el mataria:

«Et aquella nuyt sab Déus quina nuyt agueren los franceses, que hanc I no se'n desguarní ne dormí, ans tota la nuyt hoyrets plants e gemechs; que los almugàvers, et cirvents de maynada et hòmens de mar ferien per les esponeres de la host, et mataven gents et trencaven coffres; que major estelladís de coffres hi hoyrets que si fóssets en un bosch et que y agués M hòmens qui no fessen sinó estellar lenya. *Del cardenal vos dich que si hanc partí de Perellada, no féu dir sinó oracions entrò fo a Perpinyà, que adés adés se pensava ésser degoylat*» (*ibidem*).

Segons la *Crònica*, el pànic extrem experimentat pel llegat va acabar costant-li, fins i tot, la vida, de tal manera que, de grat o per força, finalment va haver de fer companyia a aquells a qui havia arrossegat a la mort amb els seus sermons sobre les bondats de la croada. Quant a l'Església i els prínceps de la casa de França, el llibre no fa sinó ponderar amb evident complaença el desastre militar i econòmic que l'expedició contra Catalunya va suposar per a ells:

«E-ls ffranceses anaren-se'n en tal punt que d'aquells mateixs no n'escaparen X per centenar que no morissen tots de malauties. *E lo cardenal anà-sse'n axí espahordit que la pahor no li poch exir del cor entrò que, dins poch dies, morí; et anà-sse'n en pareys ab aquells que ell hi havia*

2. Totes les citacions de la *Crònica* de Ramon Muntaner reproduïxen el text de l'edició crítica que he preparat com a tesi doctoral sota la direcció del Dr. Albert Hauf. El testimoni que he pres com a base és el ms.1803 de la Biblioteca Nacional de Madrid. Respecte a la petició secreta de Felip IV a Pere d'Aragó, cal dir que la trobem recollida en altres textos afins a la causa aragonesa: *vid.*, per exemple, la *Crònica* de Bernat Desclot, que testimonia la difusió dels rumors sobre la qüestió («segons que és fama pública e comuna», c. 167; DESCLOT 1949-1951: 133) o la *Historia Sicula* de Bartolommeo da Neocastro (c. 97; BARTOLOMMEO DA NEOCASTRO 1728: 111-1112).

fets anar per la sua preycació. Què us diré? En tal punt se'n tornaren que, aytant con lo món dur, en Ffrançà ne en tot son destret, no hoyran parlar de Cathalunya que no-ls menbra» (ibidem).

El desenllaç d'aquella campanya demostrava, als ulls de Muntaner, el terrible «error tàctic» comés pel papa i els cardenals, que havien gosat oposar-se «al successor del sant rei Jaume» (HAUF 2004: 62) i havien propiciat la pèrdua de tantes vides de cristians amb la concessió —feta tan lleugerament— del regne d'Aragó a Carles de Valois («Et axí pot hom dir del papa: que ben paria que poch li costava lo reauame d'Aragó, con tan bon mercat ne feya. Et segurament aquella fo donació que mala hanc fo feyta a obs de molt crestià», c. 103). Tanmateix, l'ensulsiada de les ambicions francopapals a terres catalanes no clou ni de bon tros l'espai dedicat per Muntaner a historiar els esdeveniments produïts arran de la conquesta de Sicília per Catalunya-Aragó, bé que aviat la matèria siciliana perdrà la seua posició predominant dins el conjunt del llibre i la ploma del cronista de Peralada ens durà a altres escenaris de la Mediterrània, com Grècia, Àsia Menor, l'Ifriquia o Sardenya. En tot cas, els capítols posteriors de la *Crònica* continuaran prestant una atenció destacable a les tensions existents entre la Santa Seu i la casa d'Aragó durant els regnats d'Alfons el Liberal, Jaume II el Just i Frederic de Sicília, l'estudi de les quals constitueix, precisament, l'objectiu del present paper. El punt de partida del recorregut proposat al lector seran, doncs, les pàgines subsegüents a la mort de Pere el Gran (c. 145), esdevinguda l'any 1285, quasi tres dècades abans d'un dels darrers conflictes bèl·lics descrits al llibre: les guerres lliurades pel seu fill Frederic i Robert d'Anjou, rei de Nàpols. Com ja vaig explicar al primer lliurament d'aquest estudi, el *modus operandi* que tractaré d'aplicar es basarà fonamentalment en la lectura dels passatges muntanerians a la llum de les obres historiogràfiques i les fonts documentals contemporànies de l'obra del cronista.

1. ELS SILENCIS DE MUNTANER: JAUME II EL JUST I FREDERIC DE SICÍLIA

Segons Muntaner, els successors de Martí IV van saber calibrar «lo poder que-l rey d'Aragó avia ara, que tot lo món era ço que ell posehia» (c. 181) i que, fet i fet, resultava del tot estèril guerrear amb una casa reial que comptava amb la protecció divina. A més, pocs mesos després de l'ensulsiada francesa, un cavaller del rei Jaume de Sicília (el futur Jaume II d'Aragó), anomenat Bernat de Sarrià, al capdavant d'una armada de 20 galeres, va iniciar una violenta campanya de ràtzies contra les costes de Nàpols i la Calàbria, amenaçant fins i tot el port d'Òstia, on el capità va incendiar i capturar moltes naus. L'objectiu d'aquella operació era «donar a conèixer als enemichs que-l rey d'Aragon no era mort, ans davant havien a contrastar ab I rey, et d'aquí avant ne haurien a contrastar ab II qui són I cors et una volentat»: és a dir, que Roma i els angevins compreguessen que, a pesar del traspàs del rei Pere, els seus hereus (Alfons des d'Aragó i Jaume des de Sicília) continuarien defensant plegats els interessos del casal de Barcelona. El ben cert és que el caos creat per la *blitzkrieg* menada tan eficaçment pel Sarrià no va deixar indiferent el papa, que, en ser informat dels esdeveniments, va expressar d'aquesta manera la urgent necessitat de la pau amb Aragó:

«—Ha, Déus! Què és açò? Ab tants diables ha a contrestar qui ab la casa d'Aragon contrasta? Que cascun cavaller d'aquells de Cathalunya són diables encarnats, que res no-ls pot estar davant, ne per terra ne per mar. A Déu plagués que ells fossen reconciliats de la Esgleya! Que aquestes són gents ab qui conqueriaríem tot lo món, et matrie'n hom abaix tots los imffæals; per què prech Déus que en breu trameta pau entre la santa Esgleya et ells. Et Déus perdó a papa Mer-

tí, qui axí los tragué de gràcia de la santa Esgleya; mas si nós podem, en breu, si a Déu plau, los reconciliarem, que molt són gents valents et de gran bondat. Que no ha gayres de dies que han perdut lur senyor, qui era lo mellor cavaller del món, et creu que sí-s seran sos fills, con axí comensen» (c. 149).

El parlament atribuït al pare sant presenta, sens dubte, molts punts interessants: a) hi ha, d'una banda, una clara desautorització de la política duta a terme per l'anterior pontífex, per als actes del qual se sol·licita el perdó diví; b) de l'altra, se subratllen —d'acord amb la coneguda propaganda muntaneriana— els efectes positius que tindria per al cristianisme un suport més obert del papat a la casa d'Aragó, capaç de grans empreses militars sobre els infidels gràcies al valor dels seus guerrers, i c) hom afirma la continuïtat de la grandesa de la dinastia catalana a través dels fills del rei Pere, dignes hereus del seu pare. No cal dir que escoltar tota aquesta profusió d'elogis de boca d'un dels grans enemics del casal de Barcelona no deixa de resultar un xic desconcertant, i el ben cert és que la sensació de sorpresa pot ser encara major si tractem d'esbrinar a quin pontífex romà caldria atribuir-li'ls. Aquesta identificació no està, però, exempta de problemes. Martí IV és el papa per excel·lència de la *Crònica* (l'únic, de fet, del qual se'ns dona el nom), i es tracta d'un personatge al qual Muntaner dota d'una certa profunditat psicològica. Però quan el cronista es refereix a algun dels pontífexs posteriors, utilitza un genèric «lo papa», i, tot i que és possible de veure darrere del sintagma una figura històrica determinada gràcies a les referències cronològiques del text, fa mal de dir si, en el moment d'escriure el passatge, Muntaner tenia en ment un individu en concret. En el present cas, per exemple, hom fa referència a episodis del 1286, en ple regnat d'Alfons III el Franc, rei d'Aragó, quan la dignitat apostòlica l'ostentava Honori IV (1285-1287).³ Ara bé, si això és així, convé contrastar l'Honori tan favorable a la causa aragonesa de Muntaner amb el que ens mostra el francès Guillem de Nangis, que al seu *Chronicon* conta com, després d'haver-se coronat, Alfons va trametre a la cúria romana uns ambaixadors, els quals, en presència del papa i de tots els cardenals, van llegir una proposició plena de mentides i banalitats: el missatge proclamava l'absoluta innocència del nou rei, que no tenia cap responsabilitat dels actes comesos durant el regnat del pare, demanava que hom el reconegués el legítim ocupant del tron i a canvi es comprometia sincerament al servei de l'Església romana, tal i com els seus avantpassats —la remarca no deixa de ser interessant— havien fet sempre. En aquesta ocasió —explica el cronista francès— el pontífex havia reaccionat amb gran contundència: el rei Alfons podia perfectament ser innocent, però amb els seus actes mostrava tot just el contrari, perquè no deixava d'enviar soldats a Sicília en ajuda del seu germà, li havia arrabassat l'illa de Mallorca al seu oncle Jaume, adjutor de l'Església, i mantenia presoner Carles, príncep de Salern. Però Nicolau IV havia anat més lluny encara: havia arribat a declarar que Alfons no tenia cap dret al títol d'Aragó, perquè aquest havia estat concedit a Carles de Valois per l'Església:

«Circa Natale Domini venerunt ad curiam Romanam nuntii Arragonum et Siciliae, propo-
nentes in consistorio coram Papa et cardinalibus multa falsa et frivola, quae apud aliquos favorem
non minimum invenerunt. Primo excusabant Arragonii regem Alphonsum eo quod nuntios post

3. Efectivament, Neocastro, entre els fets d'armes corresponents a aquest any, anota el següent: «Bernardus itaque de Sarriano IV Septembris XV indictionis in *marinam plagiae Romanae*, quadam die Dominica summo diluculo veniens cum arcibus, pro eo quod plagia est, percutit in Astoram et depraedavit illam omnibus bonis suis [...] Demum ignem immitens majorem partem Astorae combussit, et deinde rediens invadit casalia et partes *Sorrenti*, et *Passitani*; et quamplures partium illarum interfecti sunt, et spolia quamplurimum asportavit» (c. 103; BARTOLOMMEO DA NEOCASTRO 1728: 1118). El trajecte és, si fa no fa, el mateix que li atorga Muntaner. Quant a Honori IV (Giacomo Savelli), *vid.* PROU (ed.) (1887-1889).

patris obitum ad Romanam curiam non misisset, dicentes quod transire non poterant propter guerra sibi eodem tempore imminentes. *Secundo suum dicebant dominum innocentem, quia in nullo conscium facti patris. Tertio quia diu ante patris obitum regni possessionem habuerat, in qua remanens petebat sibi pacifice dimitti, et quod Papa ipsum non permetteret super hoc ab aliquibus indebite molestari. Quarto se ad servitium Romanae ecclesiae offerebat, et sicut fuerant praedecessores sui eidem ecclesiae obediens et devoti, hoc intendebat praecipue imitari.* De primo Papa non curavit; ad secundum sic respondit: “*Placet nobis quamplurimum quod esset innocens, sed ostendit contrarium mittens et mittere non cessans non cessans in terram nostram Siciliae gentem sua nobis et regi Siciliae rebellantem; item quod nostrum minime permittit interdictum in terra Aragoniae observari, et quod patruum sui Maioricarum regis, ecclesiae adiutoris, terram et dominium occupavit; item quod detinet principem Salernae Karolum innocentem, quem quamdiu tenebit, non invenit apud nos gratiam vel favorem; et licet regnum Aragoniae teneat, in hoc tamen dicimus ipsum minime ius habere, sed Karolum fratrem regis Franciae, cui per Romanam ecclesiam est collatum.* Verumtamen, si ipse de sua velit iustitia coram nobis contendere, parati sumus si venerit audire eum, et dare sibi iustitiae complementum» (RHG, XIX, ps.571-572).⁴

Del relat que Muntaner fa de les gestes d'En Sarrià crida poderosament l'atenció l'expressió tan gràfica que el papa fa servir per ponderar l'ardor guerrer dels catalans, autèntics diables sobre el camp de batalla, imatge que, d'altra banda, resulta molt del gust de la *Crònica*.⁵ Es tracta d'un elogi ben curiós, sobre el qual Ferran Soldevila ens va deixar una nota ben il·luminadora: l'ús dels documents confirmava que, de fet, un papa real, Bonifaci VIII,⁶ «va referir-se al diable parlant d'un català» (SOLDEVILA 1971: 972, c. 149, n.3). Aquest català no era altre que Jaume II, i sembla que, amb la comparació, el pontífex no tenia en absolut la intenció de lloar el rei d'Aragó. La frase va ser recollida per la ploma de Vidal de Vilanova, autor d'una relació redactada l'any 1299 i adreçada precisament al sobirà, en la qual l'ambaixador

4. La *Historia Sicula* de Neocastro relata també una ambaixada semblant, tramesa a la seu apostòlica per Jaume després d'haver estat coronat rei de Sicília. Els dos missatgers que la formaven, el cavaller català Gislebert de Castellet i el jurista messinès Bartolomeo da Neocastro (ço és, l'autor de la crònica siciliana), havien expressat al sant pare l'obediència i devoció dels sicilians i del seu nou rei envers l'Església. Tots els súbdits del regne, en efecte, frisaven per obtenir la misericòrdia del representant de Déu a la terra, i per això els ambaixadors havien suplicat al papa que no tingués en compte els possibles actes de rebel·lia comesos per l'illa en el passat: «*Interea Gislebertus de Castellito Miles Catalanus, et Bartholomaeus de Neocastro Civis Messanae Iurista, post assumptam novi regis coronationem Siciliae ad Sedem Apostolicam Nuntii destinantur, qui cum accessissent, alter eorum Summo Pontifici loquitur dicens: “Pater Patrum sanctissime, vultu benigno suscipere digneris, si placet, novelli et boni Regis Siciliae obedientiam, quam tibi portamus, et devotionem quam tibi offerimus Siculorum, quibus restituere digneris, quam lacrymabiliter invocant misericordiam tuam, Pater, qui pacem tuae Sedis expostulant, ut efficiaris operibus Altissimo similis, cuius Essentiam verbo in terris diceris repraesentare, qui si eos desperaveris, maiorem ipsis praestabis materiam delinquendi. Cogitare quidem, Pater, non expedit praeteritam iracundiam Siculorum, ne in eos contra mandata primi Pontificis irascaris, cuius verbo si monitus fueris, petentibus veniam non negabis”*» (c. 105; BARTOLOMEO DA NEOCASTRO 1728: 1118-1119). També aquestes pregàries havien resultat inútils, i s'havien trobat amb un papa tan poc receptiu com el de Nangis: en la seua resposta, el pontífex havia afirmat que l'havia meravellat l'oratória dels sicilians, però que les seues bones paraules no es corresponien amb les seues males obres: «*Ille iis dictis, ait dicens ad illos: “Verborum ornatus et composita Siculorum miramur affamina, cum sint eorum opera non laudanda. Bene quidem scitis loqui vos alii, male autem operari, ac sobrie non vivere. Audivimus quoque quae tuleris; non datur, quod petitur, si quae hodie distant a Siculis petitis, aures Dominus suae clementiae non inclinet”*» (c. 106; BARTOLOMEO DA NEOCASTRO 1728: 1119).

5. *Cfr.*, entre d'altres, amb el c. 191, on els responsables de la comparació són els cavallers francesos mascarats pels almogàvers a la plana de Gagliano: «—Ho, Déus! —dix ell—, què serà açò? *Ab diables nos som atrobats*; que aquell qui ferre desperta, par que en cor aja de ferir. Et creu que nós ajam trobat ço que anam cercant».

6. Sobre Bonifaci VIII (Benedetto Gaetani), *vid.* POTTHAST (1875: II, 1923-2024), les biografies de TOSTI (1846) i DRUMANN (1852), i el precíós recull documental de FINKE (1902).

resumia els resultats de les seues darreres entrevistes amb el sant pare. Sembla que, durant una d'aquelles converses, el papa Bonifaci havia confessat obertament la desconfiança que li inspirava el rei Jaume:

«Sapiats, senyor, que estich VI dies a la venguda, que no poguí veure lo papa; et con y entré, la vista fo molt breu, et puys no-l poguí veure tro al comiat, *et féu-me l resposta la qual podets entendre. Et algunas vegades anava sortén, sí que dix que tan tart auria covinença ab vós con ab l diable!* Et con m'ach acabada la resposta, dix-me que él era las et estanch et que-m n'exís et que ho digués als cardenals [...] Et yo dix-li que yo no avia res a dir als cardenals, que a él ho avia a dir, et que li plagués que yo responés a ço que él avia dit. *E escoltà'm molt poc*» (p. 62).⁷

Però quins motius podien dur al papa a donar una resposta tan airada i poc respectuosa? Es pot dir que l'actuació de Jaume II durant els últims anys de la Guerra de les Vespres va despertar moltes suspicàcies. Les noves directrius polítiques de la confederació catalano-aragonesa havien quedat determinades per les clàusules del tractat d'Anagni (1295), del qual Muntaner ens ofereix un resum bastant interessat: (SALAVERTE 1952: 209-360): segons el cronista, en virtut d'aquell acord el papa retirava la sentència d'excomunió que pesava sobre les terres de la Corona d'Aragó i els seus monarques i els absolvía de totes les morts comeses durant la guerra; d'altra banda, els prínceps francesos abandonaven les seues reclamacions sobre el regne aragonés, i Jaume II accedia a casar-se amb una princesa de la nissaga enemiga, Blanca d'Anjou. Finalment, el rei renunciava a l'illa de Sicília, i el papa li atorgava a canvi la conquesta de Sardenya i de Còrsega. Muntaner aclareix que Jaume només havia d'abandonar totes les seues pertinences a l'illa, no consignar-les directament a l'Església o els Anjou; si aquests les volien, ja en prendrien possessió després:

«E la manera de la pau fo aquesta en summa; que qui tot ho volia recomptar, major libre se'n faria que aquest. La pau fo axí tractada: que el papa revocava la scentència que papa Mertí havia donada contra lo rey d'Aragon, et absolvía lo senyor rey d'Aragon et tots aquells qui eren estats ni eren sos valedors, de tota mort de hòmens et de tot ço que aguessen pres, per qualque manera fos, de lurs enemichs, a tot lo mellor enteniment que entendra se pogués; et d'altra part, monsenyer Karles de Ffrança, e-l rey Karles per ell, renunciava aquella donació que a ell era estada feta del regne d'Aragon; et d'altra part, que agués pau et concòrdia ab lo rey de França et ab sos valedors lo senyor rey d'Aragó, et ab la santa romana Esgleya et ab lo rey Karles; et encara, que lo rey Karles donà sa filla, madona Blanca, que era la major filla que el rey Karles havia, per muyler al senyor rey d'Aragon. *Et lo senyor rey d'Aragon renunciava a tot lo regne de Sicília en esta manera: que el papa li donava Serdenya et Còrcega en esmena; et que no era tengut que-l retés al rey Karles ne a l'Esgleya, mas que-l desemparava, et emparàs-se'n l'Esgleya si-s volia, o lo rey*

7. Sabem gràcies a una relació escrita per Gerard d'Albalat l'any 1301 que Bonifaci no desconfiava únicament del rei d'Aragó, sinó de gairebé tots els catalans. En efecte, aquest ambaixador reporta un breu diàleg mantingut entre el papa i el rei Carles II d'Anjou, iniciat pel pontífex en demanar-li al monarca angeví si alguna vegada s'havia trobat amb un català que fes bones obres. Com era natural, Carles havia respost molt prudentment, argumentant que ell havia conegut molts catalans que eren bones persones, notícia que havia estranyat molt el seu interlocutor: «Ben al contrari, és un gran miracle trobar un català que obre bé!». Bonifaci declarava que ell, de fet, mai no n'havia trobat cap, tret d'un: el famós metge Arnau de Vilanova, les atencions del qual li havien permès de suportar la dolència que més l'atribulava, els càlculs renals: «Nuper dixit papa regi Karulo: "*Invenisti unquam Catalanum beneficientem et qui bona operaretur?*". Respondit rex: "*Pater, multi Catalani sunt boni*". Dixit papa: "*Immo est magnum miraculum, quod aliquis Catalanus faciat bonum, et ego non inveni unquam qui faceret nisi modo; inveni enim unum Catalanum facientem bona, scilicet magistrum Arnaldum de Villanova, qui fecit michi sigilla aurea et quoddam bracale, que defferro, et servant me a dolore lapidis et multis aliis doloribus et facit me vivere*"» (FINKE 1902: XXXVI, doc. 9).

Karles; d'alre no era tengut. D'altra part, retia al rey Karles sos fills que havia en sa presó, et les altres reçenes» (c. 181).⁸

El text acaba afirmant que aquestes eren totes les clàusules que Jaume havia d'acomplir perquè la pau fos possible («d'alre no era tengut»), cosa que, com veurem més endavant, no és del tot certa. D'altra banda, la *Crònica* no ens diu res sobre els sentiments experimentats pels súbdits de Sicília arran de la decisió adoptada pel seu senyor, que —com podem sospitar— no devien ser precisament positius, a pesar de la relació fraternal que, si hem de donar crèdit al de Peralada, s'havia anat forjant entre ells i els catalans.⁹ Diverses fonts, com la *Crònica General* de Pere el Cerimoniós, narren el desgany dels pobres ambaixadors sicilians que es van presentar a la cort del rei d'Aragó per a preguntar-li per què els havia desemparat. Segons aquest text, Jaume II va explicar als missatgers que ell ja no era el seu rei, i que, per tant, des d'aquell moment ja no li devien obediència a ell, sinó a l'Església. Aquells, en un gest de dolor, «de gran ira moguts», es van esquinçar les vestidures, dient «moltes inhonestes e no deïbles paraules [...] així con desesperats contra lo dit rei En Jacme, reptant-lo de fe». Sovint —afirmaven— havien sentit a parlar de vassalls que renunciaven al seu senyor, però mai d'un senyor que renunciés als seus vassalls. Així i tot, i ja que ell els abandonava a la seua sort, li demanaven que els donés un nou senyor al qual obeir («pus tant s'és que tu ens desempares, plàcia't que ens dons senyor»). El rei Jaume, ben eloqüentment i tractant de contenir el dolor que sentia pel tracte dispensat als qui havien estat els seus súbdits, els va respondre que el seu germà Frederic encara es trobava a Sicília fent les funcions de lloctinent, i que podien fer amb ell el que volguessen («Nostre frare Frederic és romàs en Sicília per governador, fets-ne què us vullats»). Llavors els sicilians, com l'any 1282, quan havien anat a demanar ajuda al rei Pere, van fer de nou el gest ritual d'ennegrir el velam de les barques i vestir-se de dol, i així van tornar a Sicília. Allà van suplicar a Frederic que acceptés la corona del regne, cosa que va fer («E lo dit Frederic fon coronat en rei e senyor d'aquells»)¹⁰.

8. Sembla important el matís introduït pel cronista quant a la manera servada en la renúncia al tron sicilià: precisament, en un document de finals de març de 1295 on es recollien les instruccions que els ambaixadors catalans havien de seguir en les seues negociacions amb Bonifaci VIII i Carles II de Nàpols, s'especificava igualment «que·l rey d'Aragon [...] no serà tengut de retre Sicília, mas desempararà aquela e vedarà que les sues gens no y vagen aytant con porà, segons furs e usança de sa terra» (AA III, p. 35, doc. 20). *Vid.* també el següent text, de maig del mateix any: «Primerament, qe·l rey d'Aragó no sia tengut del fet de Sicília, *sinó encara que la desenpar* e que vet a ses gens que no hi vagen aytant con porà, segons fur e usansses de sa terra» (AA III, p. 43, doc. 21).

9. Muntaner afirma que els homes de Sicília «conegren la valor dels cathalans, e·ls preharenen e·ls dubtaren; e lavors se comensaren a mesclar en Messina et per tota Sicília de matrimonis ab ells, et foren —et són, et seran tots temps— axí con a frares. Et Déus dón mala ventura qui aquesta fraternitat et amor voldrà departir, que molt és bona companyia: que hanc nuyl temps II nacions de gents no s'avengren tan bé con ells han fet d'aquell temps a ensà, et faran, si a Déu plau, d'aquí avant» (c. 84).

10. Vet ací el text complet de la *Crònica General*: «Aquestes coses feites, lo dit rei soltà francament e quítia los fills del dit rei Carles e tots los altres barons que presos tenia per rehena del rei Carles. E no res menys, renuncià a tot dret e a tota demanda que en qualque manera hagués o pogués haver en lo regne de Sicília, així com era convingut en los capítols de la pau damunt dita. *E manà als missatgers de Sicília qui aquí eren venguts per açò, que d'aquí avant obeïssen a l'Esgleia.* On, com los dits missatgers de Sicília haguessen oït tan estrany manament, *de gran ira moguts*, davant ell tots *s'esquinçaren* e dixeren après *moltes inhonestes e no deïbles paraules*: —Senyor, pus tant s'és que tu ens desempares, plàcia't que ens dons senyor o ens digues qui vols que elijam per senyor. *Bé havem vist, senyor, e bé havem oït dir que moltes de vegades s'és esdevengut que vassall desemparava son senyor, mas que senyor desemparàs anc vassalls, així com vós, senyor, null temps no havem vist ne oït dir sinó ara*—. E moltes paraules digueren *així con desesperats contra lo dit rei En Jacme, reptant-lo de fe.* E tornaren la paraula damunt dita altra vegada: —Senyor, diu's qui vols que elegiam per senyor, dó-

En realitat, tot i la pau signada amb el rei d'Aragó, la situació política al sud d'Itàlia no era ara molt més favorable per als interessos dels Anjou i el papat. Amb la coronació de Frederic, el regne de Sicília continuava en mans d'un príncep de la dinastia de Barcelona, un nou i seriós obstacle que calia superar. Muntaner descriu les primeres victòries del nou rei, capaç, tot i la seua joventut, d'emular els èxits aconseguits per Pere i Jaume contra els angevins. Frederic, com els seus antecessors, es guanyarà també els elogis del seu enemic, un pontífex que tem la sagnia econòmica que pot suposar per a l'Església l'aferriada resistència oposada pels sículo-catalans («que per consumat tenia lo tresor de sent Pere si ab aquest rey Ffrederich no havia pau», c. 193) i que es mostra bastant pessimista sobre les probabilitats de reconquistar l'illa:

«—Nós cuydàvem haver fet, et res no havem fet; *que par-nos que la Sicília axí le'ns defendrà aquest con son pare et son frare han fet; et si ben s'és fadrí, ell mostrarà de qual casal és*

---

na'ns rei pus que tu ens desempares—. E lo dit rei respòs *ab gran dolor* que havia en son cor: —Nostre frare Frederic és romàs en Sicília per governador, fets-ne què us vullats—. E encontinent los dits missatgers *van ennegrir les veles e totes les galees en què eren venguts e totes les eixàrcies. E ells, així mateix, vestits de negre e llurs companys*, partiren d'aquí e tornaren-se'n en Sicília [...] E lo dit Frederic fon coronat en rei e senyor d'aquells» (c. 38; SOBERANAS 1961: 161-162). Convé advertir que alguns dels detalls aportats per aquest fragment es poden retrobar a les versions que ens donen dels mateixos fets dues fonts sicilianes del s. XIV, les de Niccolò Speciale i el *Chronicon Siculum* (que compta amb una traducció catalana medieval, el *Libre de les conquestes de Sicília*). El passatge corresponent de Speciale, per exemple, recull també les grans mostres d'indignació dels missatgers (que també consideren inaudit que un senyor deixi els seus súbdits en mans de l'enemic) i el seu gest de vestir-se de dol abans d'empendre el retorn a la pàtria. Els *Rerum Sicularum libri VIII* de Speciale ofereixen, d'altra banda, els noms dels ambaixadors. Faig servir la cursiva per a subratllar les concomitàncies més destacables entre els textos: «Cataldus Ruffus, Sanctorus Bisala et Hugo Talac syndici pro universitate Siciliae in Cataloniam ad regem Jacobum transmissi sunt. Hi postquam ante regis tribunal praestita quae debetur dominis reverentia constiterunt, post expositum etiam suae orationis exordium, si vera fuerant quae de renunciatione Siciliae fama retulerat, sciscitantur. Cumque rem esse rex in conspectu omnium astantium respondisset, Cataldus Ruffus unus ex nuntiis in haec verba prorupit: —O vos omnes, qui transitis per viam, attendite et videte si est dolor similis sicut dolor meus!—. Cumque haec dixisset, ipse unaque omnes qui venerant, syndici et comitatus eorum, *abscindentes a pectoribus vestes suas, in luctu et lamentationibus regis atrium compleverunt, improperantes ei singultuosa voce quae poterant, inauditum esse quemquam regem fideles vassallos ad manus hostium renuisse*. Tunc iterum atque iterum repetitis vocibus regem orant ut fideles siculos regis magnificentia non relinquat. Cumque rex immobilis in proposito perstitisset, ne processu temporis in dubium quaereretur, utrum rex Jacobus siculos, an siculi regem Jacobum reliquissent, assertionem regis de renunciatione Siciliae in scripta publica redegerunt. Hi tandem *negras vestes doloris signum et habitum induentes*, repetitis ratibus, quibus advenerant, per mille maris pericula in Siciliam rediere» (I,II, c. 22; SPECIALE 1727: 268-269). Aquests detalls manquen al *Chronicon Siculum*, que conté en canvi les paraules de Jaume als ambaixadors sobre la persona del seu germà Frederic (bé que ací la suggerència del rei és molt més subtil que en la *Crònica General*): «Lo damunt dit senyor rey, en lo loch de Vilabertran, qui és de les partides de Catalunya, donà aquesta final resposta: que en lo tractament de la pau ell donà e lexà la isla de Sicília a la Esgleya Romana e al príncep Karles, renunciant a tot dret que en aquella havia, axí com damunt és dit. Los quals missatgers dels sicilians, entristahits per açò per molta crueltat de dolor, devant la copiosa multitud de barons de cavallers e d'altres nobles d'aquelles partides, protestaren sollemnialment e legítima que, pus que lo dit senyor rey los havia deseparats, segons que és dit, que ells per nom e per part de tots los sicilians e los dits sicilians se fahien exemps de tota la sua senyoria e poder, e que eren e reputaven si mateys ledestmament absolts e de tot desliurats de tot sacrament, feeltat, prometença, homenatge per lo[s] quals ells al dit rey axí com a senyor tro ara en tenguts; e que d'aquí avant franchament poden assí mateys provehir de senyor e de rey segons arbitre de lur volentat; la qual protestació lo dit senyor rey reputant ledestma, devant los dits nobles volenterosament exceptà [...] E aquell mateix dia los missatgers se partiren del dit rey, qui en lo lur departiment los preguà que ells deguessen recomenar com pus carament poguessen als sicilians la senyora reyna, molt cara mare sua, e la senyora Violant, germana sua, dient als dits missatgers: —*Del senyor Ffrederich, gens no us pregam, car com sia cavaller, ell sap què deu fer, e vosaltres sabets bé què havets a fer*» (Biblioteca de Catalunya, ms.2084, f. 59r).

exit. Per què creu que a la fin, si per la pau no la havem, jamés no n'haurem res sinó dampnatge» (c. 191).¹¹

En aquest punt del relat, Muntaner ens presenta un Jaume II d'Aragó que tracta d'actuar com a mediador entre les parts i que fins i tot es desplaça a Itàlia amb el propòsit d'aconseguir un bon acord de pau per al seu germà Frederic. La *Crònica* ens parla, en concret, de dues entrevistes del rei d'Aragó amb el pontífex, que, malauradament, no van donar cap fruit destacable:

«Et con ja us he dit, lo senyor rey d'Aragon anà I vegada veure lo papa en Roma, depús les paus foren fetes, e lo papa e·ls cardenals faeren-li molta d'honor, et tots los romans; e encara li fo feta molta de honor en Gènova et en Pisa. Et en aquella venguda no poch acabar res de la pau que-s fahés del rey Karles et del rey de Sicília, son frare; sí que se'n tornà en Cathalunya, et amenà-sse'n madona la reyna, axí con ja us he dit davant.

E puys, per temps a avant, lo senyor rey d'Aragó tramès missatge a l'almirayl, en Sicília, que vingúes en Cathalunya; et l'almirayl encontinent vench a ell. Et puys no anà a molt de temps que'l senyor rey, ab gran estol, partí de Cathalunya per anar al papa, per tractar de tot en tot la pau del senyor rey de Sicília et del rey Karles [...] Axí que lo senyor rey partí de Palamors ab CV galeas [...].

Et lo senyor rey anà et trebaylà en aquell viatge, que hanc pau no poch endressar que-s fahés entre el rey Karles, son sogre, ne el rey de Sicília son frare; ans se'n tornà en Cathalunya; de què les gents agren plaer gran con Déus l'ach tornat sans et viu, et madona la reyna atretal» (c. 186).

Considerem que ens cal parar atenció a la manera tan ràpida i sospitosa que el cronista té de referir-nos aquests episodis. Notem que, segons Muntaner, Jaume salpa de Palamós amb una armada d'unues dimensions certament excepcionals —ni més ni menys que 105 galeres, una quantitat d'embarcacions no gens fàcil de reunir a l'època—, en un gest no massa propi d'algué que només té intenció d'arbitrar una solució diplomàtica acceptable per a tots. A més, quan la *Crònica* alludeix al fracàs de les gestions jaumines i explica la tornada del rei a Catalunya, precisa que, naturalment, els súbdits catalans es van alegrar molt del retorn del seu senyor, i sobretot de reveure'l sa i estalvi («sans et viu»), apunt que no deixa de causar una certa estranyesa, atés que si Jaume no es dirigia a cap campanya bèl·lica, no semblava haver-hi, almenys en principi, excessius perills per a la seua persona. D'altra banda, i com si Muntaner s'adonés que ens deixa inquiet el seu tractament superficial i esquemàtic dels fets en qüestió, ens dóna una clau ben valuosa per a la lectura de tot el passatge:

«Et alguns diran: “Con se'n passa En Muntaner axí sumàriament d'aquests fets?” Et si a mi ho deñen, yo diria que paraules hi ha qui no han respost» (*ibidem*).

És fàcilment constatable que el cronista no se sent gaire còmode amb la qüestió que l'ocupa, i per això la tracta tan *sumàriament*. Ara bé, on rau l'origen d'aquesta incomoditat? En realitat, sembla la conseqüència ben lògica de la no gens innocent selecció del material narratiu operada per Muntaner entre els cc. 181-198 (corresponents a 7 anys d'història real: des d'Anagni i la coronació de Frederic fins a la pau de Caltabellota, acordada l'any 1302). Es tracta, en efecte, d'un dels grans silencis de la *Crònica*, que obvia un dels compromisos ad-

11. Convé matisar aquest judici encomiàstic sobre les bondats del rei sicilià amb els coneguts versos de la *Commedia* del Dant sobre els prínceps de la dinastia catalana, que lloen la figura del malaurat Alfons el Liberal però blasmen en canvi Jaume i Frederic: «e se re dopo lui fosse rimaso / lo giovanetto che retro a lui siede, / ben andava il valor di vaso in vaso, / che non si puote dir de l'altre rede; / Iacomo e Federigo hanno i reami; / del regaggio miglior nessun possiede» (*Purgatorio*, VII, v.115-120).

quirits pel rei d'Aragó arran de les negociacions hagudes amb Bonifaci VIII i Carles II d'Anjou, potser el més controvertit: si, havent renunciat Jaume a la possessió de Sicília, el seu germà Frederic tractava d'emparar-se del regne, el Just s'obligava a combatre'l, desposseir-lo dels territoris que controlés i restituir l'illa a l'obediència dels seus legítims senyors: l'Església i la dinastia angevina. Sens dubte, el cronista va preferir no esmentar una circumstància que tan difícilment s'adeia amb la visió d'una dinastia unida i en perfecta harmonia i solidaritat que volia preconitzar. Muntaner ens mostrarà, per tant, el rei Frederic lluitant contra els francesos i les forces papals, però eliminarà sistemàticament qualsevol referència a la intervenció del monarca d'Aragó en la lluita. Només en una ocasió, a propòsit de l'ajuda prestada per la casa de França als seus parents napolitans, el cronista ens deixa el que sembla una discreta amonestació a Jaume II: si tots els reis del món es comportessin igual amb els membres de la seua dinastia en lloc d'abandonar-los a la seua sort, serien molt més temuts i respectats:

«Et axí los missatges del rey Karles et el cardenal anaren en Ffrança, et posaren lo fet davant lo rey de Ffrança e-ls XII pers. Et a la fi fo acordat que per res lo rey Karles no fos deseparat, ne sos fills, per la casa de Ffrança; que la honta e-l dan del rey Karles més s'esguardava a la casa de Ffrança que a neguna altra. *Et dich-vos que agren bon conseyl; per què si aytal feÿen los altres reys del món, que ajudassen a aquells qui d'ells serien exits, mils los estaria e-n serien mils dubtats que no són con los desemparen.* E axí fo acordat que misser Karles, son cors, hi vengués, et que-s perçassàs de ríchs-hòmens et de cavallers, aquells que li plagués; que tot ho pagaria l'Esgleya» (c. 193).

En tot cas, és cert que el mes de març de 1297 el comte-rei va viatjar a Roma, on el papa Bonifaci li va atorgar la investidura del regne de Sardenya i Còrsega i el va crear almirall, senyaler i capità general de l'Església, dignitat amb la qual hom distingia el príncep responsable d'organitzar i liderar la lluita contra els enemics de Sant Pere i la cristiandat. Jaume hi tornaria l'estiu de 1298, aquesta vegada al capdavant d'un gran estol destinat a combatre els rebels de Sicília. Es tracta de la primera de les dues expedicions militars que el rei va cabdellar contra l'illa, que va tenir un desenllaç no gaire favorable per a la coalició catalano-angevina, amb el fracàs del setge de Siracusa i la captura i execució de Joan de Llúria, nebot de l'almirall Roger, a mans dels sicilians de Frederic.¹² Però el rei d'Aragó encara va poder enllestir una nova força d'invasió cap a la primavera de l'any següent. Naturalment, tots aquests moviments, passats pel sedàs de la ploma muntaneriana, només tenien com a objectiu «tractar de tot en tot la pau». Ara bé, si provem d'omplir les misterioses llacunes del nostre cronista amb l'ajuda de la *Crònica General* del rei Pere III, veurem que l'anada a Roma de Jaume II (a qui els cardenals i tots els habitants de la ciutat van dispensar una calorosa acollida, com diu Muntaner) va tenir uns objectius no precisament pacificadors:

«Aprés de totes aquestes coses, lo dit rei En Jacme posà en son cor de visitar les alteses dels apòstols e de presentar-se denant lo papa, lo qual aparellat *gran navili armat* ab molt honrat baró arribà al port de Roma, al qual isqué a carrera lo rei Carles ab tots los cardenals e ciutadans de Roma, lo qual reeberen molt honradament e ab gran alegria. E feta la reverència per lo dit rei al sant pare, cert dia assignat fo als dits reis e als cardenals secretament ab lo sant pare, al qual dia foren tots presents. *E fou ordonat per lo sant pare e los cardenals que el dit rei En Jacme fos braç e defenedor de la Santa Esgleia de Roma, e senyaler e almirall de l'armada d'aquella, e que anàs contra Sicília per prendre aquella e restituir-la a la dita Santa Esgleia.* E llavors donà lo dit sant pare al dit rei En Jacme la conquesta del regne de Sardenya e de Còrsega, e moltes d'altres gràcies li féu, entre les altres que li donà la dècima de sos regnes e terres per IIII anys.

12. Per a tots aquests successos, *vid.* AMARI (1969: I, 491-544).

E can lo dit rei fo vengut en Catalunya, lo sant pare tramès sos missatges a ell requerent-lo que per vigor de la covinença entre lo sant pare e ell feta e promesa, *ab aquell major poder que pogués d'hòmens a cavall e a peu, a messió emperò de l'Esgleia, degués conquerir lo regne de Sicília a l'Esgleia. Com lo dit rei a açò no pogués defallir, segons les covinences de la pau dessus dita, satisfet e pagat primerament lo sou a ell e a sos cavallers e companyes, recollí's ab gran poder de sos valents barons e vassalls a Palamors e dretament venc-se'n a Roma. On molt honradament, així per lo sant pare e cardenals con per altra gent de la dita ciutat fo reebut*» (c. 36; SOBERANAS 1961: 165).

El 24 d'agost de 1298, l'esquadra del rei d'Aragó, a la qual s'havia unit un contingent de naus angevines, va fer via de nou cap a Sicília des del port de Nàpols. Val a dir que, segons no poques fonts d'aquests episodis, prèviament Jaume havia enviat diverses ambaixades al germà, recomanant-li que es limités a tenir ben defensada la terra i que evités qualsevol aproximació a l'estol català, perquè amb la seua vinguda no pretenia realment desheretar-lo, només salvar les aparences. Aquest és, si més no, el punt de vista de la *Crònica general* de Pere el Cerimoniós:

«E estant aquí tramès secretament a dir a son frare lo rei Frederic de Sicília que en neguna manera no li aparegués davant, mas que tengués a prop sa terra e bé establida, e no hagués temença de res, car no hi anava per ocupar-li sa terra, sinó per servar la prometença damunt dita [...] car ell faria per guisa que son regne no hauria algun menyscap per la sua venguda» (*ibidem*).

Que el suport de Jaume II a la causa dels Anjou no era gaire sincer era una circumstància ja advertida per diversos textos catalans molt acostats cronològicament als fets. Per exemple, el comte Hug d'Empúries, en un famós intercanvi poètic amb el rei Frederic, es mostrava convençut que el rei d'Aragó no voldria en cap cas ultratjar un parent tan acostat i que Sicília tornés així a les mans dels francesos, gent orgullosa i de poc valor. L'únic que havia de fer Frederic era mantenir-se a la defensiva:

*Ne no.s cug ges che.l seus parenz desir
ch'el perda tan che.l Regne no.ill remagna
ne.l bais d'onor, per Franzeis enrechir;
ch'en laiseran lo plan e la montagna;
confunda.ls Deus e lor orgoil dezaja!
pero lo Rei e Cicilia.n traja
onrat del faitz, che.l publat e.l desert
defendon ben; d'acho sion apert.*

(RIQUER 1979: III, 227)¹³

Així doncs, i si reprenem el relat de la *Crònica General*, Jaume es va fer a la mar «per intenció de no encontrar-se ab son germà, si fer-se pogués» (c. 36; SOBERANAS 1961: 165), però els sicilians, ressentits amb el rei d'Aragó, van animar Frederic a formar un estol i presentar batalla a l'enemic («Los sicilians sabents açò, induïren e animaren lo rei Frederic que abrivadament li defensàs lo regne e es combatés ab son germà en la mar», c. 36; SOBERANAS 1961: 164). El 3 de juliol de 1299 es va lliurar la duríssima batalla naval del Cap d'Orlando, en què l'armada aragonesa, comandada pel mateix rei i per l'almirall Llúria, va aniquilar el poder naval de Frederic, que a partir d'aquell moment es va haver de concentrar en la guerra de guer-

13. També Pere Tomic, al s.xv, ens contarà que Jaume II «féu la via de Sicília per metre en possessió a Carles, però lo rey no havia intenció, si bé ho donava a entenent» (c. 41; segueix el text editat per IBORRA 1998: 257).

rilles terrestre. Un dels reports més detallats d'aquesta batalla ens el va deixar Niccolò Speciale, cronista que recull fins i tot les arengues suposadament adreçades per Jaume i Frederic als seus soldats poc abans d'iniciar-se el combat. Resulta especialment interessant, en aquest sentit, el solemne discurs pronunciat per un rei d'Aragó ben conscient de la incomoditat de la seua posició, que tracta de fer comprendre als seus súbdits que la determinació presa respecte al seu germà i Sicília és, de fet, l'única possible. Jaume inicia aquest parlament recordant als presents les grans gestes operades pels seus predecessors en favor de la fe i de la Santa Mare Església: mai cap membre de la casa d'Aragó —afirma— s'ha mostrat desobedient als preceptes d'aquella, tot i ser cert que el rei Pere i ell mateix durant un temps van creure posseir Sicília amb justícia, contra el criteri del sant pare. Ara, però, ell ha renunciat del tot als drets que pogués tenir al títol d'aquell regne i ha estat nomenat gomoner de l'Església pel pontífex, el qual li ha fet comprendre que només té una manera d'esmenar els errors comesos pel seu pare i, per tant, d'alleujar la seua ànima: unir-se a la coalició contra Frederic i ajudar el rei Carles II d'Anjou a recuperar l'illa rebel. Així doncs, confessa trobar-se davant una terrible disjuntiva: negar-se a lliurar Frederic i els sicilians als seus enemics i, per tant, impedir el repòs etern de l'home que li va donar la vida, o bé propiciar la salvació paterna a costa d'iniciar una guerra fratricida. Finalment, vençut per l'amor al pare difunt, el rei declara haver-se decantat per l'opció menys dolenta («eligentes minus malum»), ço és, donar suport a les reivindicacions angevines. Jaume prossegueix recordant als seus homes la mort de Joan de Llúria les injúries patides durant la primera campanya contra Sicília: ara, gràcies a aqueixos vaixells sicilians que, encegats per la supèrbia, se'ls acosten tan imprudentment, tindran l'ocasió de rescabalar-se de les desfetes passades, i si aconsegueixen la victòria podran tornar a Catalunya honorablement:

«—Si velimus praedecessorum nostrorum actus notabiles recensere, christiana religio et executio praeceptorum Romanae Matris Ecclesiae universam generis nostri prosapiam Christi devotione sinceram et fidei puritate conspicuam declaravit. Bella, quae iubente semper Ecclesia cum infidelibus Christi et aliis eidem Ecclesiae adversantibus ab atavis nostris successive gesta sunt, in medium quis referret? Inauditum est quod quisquam nostri generis iussa Romanae Ecclesiae ullo unquam tempore obaudisset. Quod si genitor noster hoc regnum Siciliae aliquo tempore tenuit ratione coniugii matris nostrae de stirpe regnum Siciliae descendens, et nos etiam paternis vestigiis inhaerentes in eo credidimus ius habere, nunc vero postquam renuntiavimus iuri quod nobis in eodem regno forsitan competeat, et Romanus Pontifex Vexillarium Ecclesiae nos constituit, cum fuisset etiam in consistorio publico nobis obiectum, *quod anima genitoris nostri absolvi non poterat, nisi nos possessionem Siciliae regi Carolo vel suis heredibus redderemus, animus noster suspensus in dubiis, variis meditationibus anxius est. Hinc quidem exhereditandi fratrem occurrebat acerbitas, et subiiciendi fideles sículos suis hostibus iniquitas videbatur. Illinc vero paterna caritas et iussa praesidentis in Ecclesia obsistebant. Denique ad examen conscientiae nostrae propositis argumentis, vicit iter durum pietas genitoris; quem, si qua fides ministris Ecclesiae adhibenda est, usque ad illa tempora credidimus propterea flagellatum. Tunc ergo eligentes minus malum, spondimus contra Siciliam dirigere vires nostras, ibique spatio designati temporis residere. Venientibus autem nobis in Sicilia vice prima, quantum intumuerint siculi, quibusve contumelias provocaverint, omnibus vobis manifestum est. Regem eorum, ne tunc etiam requisitus nobiscum sermonem haberet ventilato apud plateam in communi consilio vetuerunt, Iohannem de Lauria cum parte classis nostrae per pharum Messanensium navigantem aggressi sunt; quem bello captum cum pluribus aliis nobilibus capite punierunt. Et quod gravius atque ignominiosus nobis incubuit, iis elati successibus, ut nobis bellum inferrent, vestigia nostra usque Milacium subsequuti sunt; et nisi eis tempestas valida obstitisset, persequentes nos usque Neapolim, in nostrum forsitan opprobrium navigassent. Sed quid praeterita recensemus? Quae causa, quae ratio huc usque nobiscum bellum committere hos adduxit? Bellatorum numerum, numerumque galearum, in qui-*

bus eos excedimus non attendunt. Revera coecavit oculos eorum superbia, dementes et insensati effecti sunt. Itaque non simus immemores injuriarum quas nobis intulerint, sed pugnemus viriliter, si cupimus et illatas nobis ulcisci iniurias, et dilectam patriam cum honore, quod regno Aragonum congruit, revidere» (I.IV, c. 13; SPECIALE 1727: 999-1006).

En la historiografia catalana, la versió més extensa de la contesa ens la brinda la *Crònica general* del rei Pere, que posa de relleu l'heroic capteniment de Jaume durant tot el combat, a pesar de la ferida de passador que li va cosir el peu a la coberta de la nau (circumstància que es podria trobar a l'origen de l'al·lusió muntaneriana a la joia dels catalans per haver retrobat el rei *sans et viu*). D'altra banda, aquesta crònica inclou un detall molt interessant a propòsit del desenllaç de la batalla, donat que afirma obertament que la galera del rei derrotat va poder fugir gràcies al consentiment explícit de Jaume II:

«E com per totes aquestes induccions lo rei Frederic no es volc abstenir de son propòsit, lo rei En Jacme, feta primerament inhibició a tothom que sinó sos naturals, en les galees que aquí eren aparellades, les quals eren L, no entràs, car ell tot sols ab sos vassalls volia haver batalla ab son germà, e, açò fet, e lleixada sa muller en Nàpols, lo dit rei, ab ses companyes naturals, en les galeres se mès, *per intenció tota vegada de no encontrar-se ab so germà, si fer-se pogués*. Mas lo rei Frederic, a gran importunitat dels sicilians, vers son germà s'acostà. E mesclades les galees d'un part e d'altra, tan forts batalla hi fo feta que la mar vermellava de sang de la gent qui morta e nafrada era sobre la mar. *A la fi, la man dreta de Déus ajudant, les galeres dels sicilians se vincerent e foren totes preses, salvant aquella on era lo rei Frederic, e aquella així mateix fóra presa si no que el vencedor rei manà que se n'anàs*. En la qual batalla lo dit rei En Jacme fo ferit ab passador per lo peu qui el cosí ab la coberta de la galea. E mentre durà la batalla, sol no moc lo peu ni féu aparès que fos nafrat, de la qual cosa tothom se 'n donà gran meravella. E faent llaors a Déu, ab tot son estol venc-se'n en Sicília» (c. 36; SOBERANAS 1961: 165).

L'afirmació no era ni de lluny un mer recurs propagandístic, destinat a fer quedar bé el rei d'Aragó.¹⁴ Precisament el rumor que Jaume havia deixat fugir el seu germà es va estendre com la pólvora entre els protagonistes de la contesa, i no va trigar gens a arribar a les orelles del papa. Bonifaci VIII no va oblidar mai del tot la jugada, ni tampoc l'escàs interès de Jaume a explotar la victòria (poc després de la batalla, l'astut comte-rei va anunciar la seua retirada de Sicília, al·legant que el llegat pontifici no havia satisfet les pagues degudes a l'exèrcit).¹⁵ Segons diu el procurador Gerard d'Albalat, el papa s'havia adreçat al seu polèmic metge, Arnau de Vilanova, per manifestar-li el disgust que li produïen els enganys reiterats del rei:

«Dominus tamen tuus, rex Aragonum, me decepit in duobus: *Primum est, quia potuisset Fredericum induxisse ad pacem et reduxisse, si voluisset. Secundum est, quia potuisset, si voluisset, cepisse eundem*» (AA, I, p. 102, doc. 45).

14. Entre les cròniques que la recullen hi ha, per exemple, la del Villani: «E a capo Orlando in Cìcilia s'accozzaro in mare le dette armate a dì IIII del mese di luglio, e dopo la grande e aspra battaglia l'armata de' Cìcilianì fue sconfitta, e tra morti e presi più di VIm uomini e XXII corpi di galee; per la qual cosa si mostrò palesemente che'l detto re Giamo e Ruggieri di Loria furono fedeli e leali a la promessa fatta al papa e al re Carlo. Bene si disse che se lo re Giamo avesse voluto, don Federigo suo fratello rimanea preso in quella battaglia, però che-lla sua galea fue nelle sue mani, e era finita la guerra di Cìcilia; o che fosse di sua volontà o di sua gente catalana, il lasciarono fuggire e scampare» (I.9, c. 29).

15. Tal i com diu la *Crònica general*: «Veus que el temps de la paga s'acostà, e con lo dit legat no hagués compliment de moneda, jatsesia que tots jorns li'n degués venir, lo dit rei ab ses companyes se partí d'aquí e venc-se'n a Barcelona» (c. 61; SOBERANAS 1961: 166).

I un altre ambaixador, Berenguer de Pahó, va declarar haver sentit perfectament com Bonifaci, en una altra ocasió, s'havia dirigit així als seus cardenals: «Rex Aragonum recessit infecto negocio regni Sicilie, ita quod probabiliter videre potestis, *qualiter decepit nos et ecclesiam romanam*» (AA, I, p. 65, doc. 49). Però per ventura el testimoni més il·lustratiu ens el dóna la relació que Bernat de Fenollar va redactar d'una reunió seua amb el pontífex, celebrada poc després del retorn de Jaume a Catalunya. Si hem de seguir el relat de Fenollar, el papa no havia deixat passar l'ocasió de retreure al sobirà la seua falta de paraula: Jaume havia marxat a propòsit, deixant empantanegats els assumptes sicilians, quan en canvi havia jurat que reconqueriria Sicília per a l'Església o moriria en l'intent. I per cert que, segons es deia (el diplomàtic ho havia pogut sentir algunes vegades a la cúria), el papa no s'hauria entristit massa si el rei d'Aragó hagués mort també durant la campanya:

«Dix lo papa: “Cuyda aver fet açats lo rey d’Aragó per la bataya que à vençuda, que adés se’n vulla tornar et que dex tots los fets perduts!” Que diu, senyor, que vós li promesés que li retrfets Cicília per pau o per força o y morríets. Et de la mort, sóts estat vós ben prop algunes vegades. *E, segons que yo he oyt per algunes paraules que-s digueren en consistori, en la mort vostra ne en destrucció de vós ne de vostres gens no darien molt. Mas vós, senyor, sóts tan savi que, ab la voluntat de Déu, triàreu lo milor*» (AA, I, ps.61-62, doc. 46).

Sembla, d'altra banda, que la sospitosa tebiesa que el papa advertia en les accions del capità general de l'Església va ser valorada amb uns ulls molt més favorables per alguns dels seus compatriotes, com a mínim. Ja hem vist que Muntaner, tot i autocensurar-se, es refereix sempre a la voluntat de Jaume de «tractar de tot en tot la pau» entre Frederic, el papat i la casa d'Anjou, i cal notar que aquest és un punt de vista no massa distint del que ens ofereix Bernat de Sarrià en una carta escrita precisament poc després de Capo d'Orlando i adreçada al rei d'Aragó. La missiva constitueix en bona part una lloança de l'actitud mantinguda per Jaume en un assumpte tan delicat com el sicilià: segons Sarrià, el rei ha actuat sempre de bona fe i tots els seus moviments han tingut com a únic objectiu l'aconseguint de la pau. Per contra, el text acusa Frederic d'haver-se comportat imprudentment i superba, en desobeir els consells del germà i haver provocat una batalla campal entre els súbdits dels dos monarques. Però el cavaller català precisa que Déu ja li ha fet pagar suficientment aquest error; és hora ara que el rei d'Aragó es mostre clement i misericordiós amb el rei dels sicilians i procure una pau acceptable per a ell. De fet, Sarrià recorda que abans d'embarcar-se cap a Sicília, el seu senyor havia declarat que no hauria dut a terme aquella expedició si no hagués sabut d'avant mà que el curs de la guerra, fos quin fos, no faria perillar la posició d'En Frederic. És clar que, si realment aquestes paraules van ser pronunciades per Jaume II, deixarien bastant clar que el rei tenia ben previst des de l'inici de quina manera es captindria amb l'Església i el seu germà:

«Que vós éretz estat a la Morteyla ab vostre estol, e vós estan lla, que us vench missatge d'En Frederich, que-s vullia combater ab vós. *E vós responeu axí com devíets: ell per mal consell vench a aver la batayla. E Nostre Senyor, que sap que vós en aquests fets tota hora sóts anat ab fe e ab veritat e ab leytalt, e que avets fet vostre poder que pau se'n pogués trer. E donada a vós la victòria, e segons que recompten ací, avets retenguda XXII galeres. Per què, senyor, ara és ora que ajats clemència e misericòrdia, e que vós dejats tractar e ordonar de fer la pau, que menys d'ella vós no podets exir dels fets; que-ls grans senyors, con Nostre Senyor lur dóna la victòria, ladoncs deven mils venir als fets e a la pau e concòrdia tractadora...* Sabets los grans trebayls e grans mortaldats e messions qui nexen per rahon de guerra, cor neguns tesaus no basten a les messions de la guerra. *E membre-us, senyor, la paraula que vós me dixés en la galea, con vos recuyliets, que null temps no hiríetz en Sicília si els fets no eren axí empreses e fermats, que per mal que anàs a-N Frederich, que*

aytant bona pau e composició se trobaria com per bon estament en què fos. E con ell, senyor, no vulla estar a vostre consell, nostre senyor à-li donada aquesta disciplina, cor peccat de desconexença e d'orgull li desplau més que negun peccat. Per què vós, senyor, ara devets aver clemència e misericòrdia. E açò és enalçament de vostres fets e de vostra venguda» (AA III, ps.83-84, doc. 38).

2. EL SETGE D'ALMERIA (1309)

Els documents que hem pogut veure ens dibuixen un Bonifaci VIII desconfiat i recelós amb el rei d'Aragó; som lluny, per tant, dels elogis a la casa d'Aragó que la *Crònica* atribueix als successors de Martí IV. En canvi, la consulta dels documents ens permet d'apreciar judicis força més favorables a propòsit de dos dels successors del Gaetani: Benet XI¹⁶ i Climent V.¹⁷ Així, Vidal de Vilanova va destacar la bona disposició de Benet sobre la conquesta de Sardenya per Aragó,¹⁸ i, en comunicar a Jaume II la mort del papa, esdevinguda el 1304, no es va estar de lamentar el perjudici de la seua mort per als interessos catalans («E sapiats, senyor, que y avets perdut bon amich», AA, I, p. 173, doc. 114). Però de Climent V, més conegut com el papa que, instigat per Felip IV el Bell, va condemnar l'orde del Temple, els nostres procuradors també semblen conservar records francament grats. Ens consta, per exemple, que l'any 1309 Clement va rebre els tres ambaixadors aragonesos tramesos per Jaume II amb una entusiasta lloança dels membres del casal de Barcelona, des de Pere el Catòlic fins el mateix rei Jaume:

«Lo papa à comensat molt a lohar la casa d'Aragó, dién gran bé del rey En Pere, pare del rey En Jacme, et del rey En Jacme et del rey Pere, pare vostre; *et que-l rey En Pere havia exalssat et honrat si et sas gens, et fet conéxeer a tot lo món.* Et dix gran bé del rey N'Anffòs et sobre totes coses lohà molt vostra pressona d'ardiment et de saviea e de ésser cathòlich, et con ell sabia bé que-ls prelats e la esgleia eren honrats et deffeses per vós en lur libertat pus que per null rey del món» (AA, I, p. 769, doc. 480).

Resulta ben sorprenent que un papa pogués lloar la figura del mateix príncep (Pere el Gran) que, pocs anys abans, un antecessor seu havia assenyalat com a gran enemic de la cristiandat. Però Vidal de Vilanova ens aporta encara més mostres de bona voluntat: en haver-se presentat aquest ambaixador a Avinyó per a tractar el possible lliurament de Pisa al rei d'Aragó, el pare sant l'havia acollit molt amablement, i s'havia declarat un fervent partidari de la Corona d'Aragó i, especialment, del senyor que n'ocupava el tron:

«En aquell dia matex viu lo senyor papa, e fiu reverència al seu peu e comané en la sua gràcia vós e madona la reyna e-ls infans e-ls regnes e terres vostres, axí con acustumat és de fer [...] E tantost devant ells totz lo papa demanà'm molt de la vostra salut e del vostre estament e de ma-

16. Sobre el breu pontificat (només vuit mesos) de Benet XI, *vid.* GAUTIER (1863), FUNKE (1891) i FERRETON (1904). Els registres papals van ser publicats a la *Bibliothèque des écoles françaises d'Athènes et de Rome* (1905).

17. Quant a la figura de Climent V, a més de les referències indicades a la primera part d'aquesta sèrie (*vid.* AGUILAR 2006: 218, n.25), hom pot consultar la contribució, molt més recent, de MENACHE (2003), que pren en consideració les fonts cronístiques i diplomàtiques coetànies d'aquest pontífex.

18. Segons Vidal, Benet va dir: «E aytant desigam nós que él tengués Sardenya con eyl matex». L'embai-xador recull encara «I paraula assats graciosa a vós, la qual és aquesta: que d'açò que tractava als vostres fets no li'n calia multiplicar entressors, que en tot ço que él pogués fer e a vós donar e de profit se'n tenia per tengut entre els altres prínceps del món» (AA, I, ps.166-167, doc. 114).

dona la regina e dels infants. E dix que, si Déus li ajudàs tant, amava e vulia lo bon estament de la vostra persona con de la sua [...] E abans que yo li comensàs a proposar mes paraules, nós estans ajonolatz devant ell, dix molt de bé de la vostra persona, tant que en veritat, senyor, quaix a plaseria tornava [...] E el senyor papa les mies paraules ohí de gran plaer segons semblant, e respòs-hi molt bé. E entre les altres paraules, nomenan-me per mon nom, dix axí: «*En Vidal, yo vull aytant con persona qui viva la honor e la exaltació de la Corona d'Aragó e especialment de la persona qui vuy la té*» (AA, II, p. 531, doc. 354).

Com se sap, va ser durant el pontificat de Climent V que Catalunya-Aragó va participar en una empresa militar que tenia com a objectiu la conquesta definitiva de l'últim reducte musulmà de la península: el regne de Granada. Després d'haver signat, en efecte, una treva amb Ferran IV el Emplazado i d'haver expandit els seus dominis valencians fins el sud de Guardamar, Jaume II va acordar una estratègia conjunta amb els castellans, per la qual aquests s'obligaven a posar setge a Algecires, mentre que els catalans assumien la missió de conquerir la plaça d'Almeria. L'atac a dues bandes buscava forçar el sobirà nassarita a dividir les dues forces, fet que facilitaria enormement l'empresa. Naturalment, perquè l'estratagema donés els fruits esperats, cap dels dos exèrcits cristians havia de firmar la pau per separat:

«E tractà ab lo rey de Castella que de tot anassen sobre el rey de Granada en aquesta manera: que-l rey de Castella ab son poder anàs assetjar Altzehira d'Elhadre, et lo senyor rey En Jacme d'Aragon anàs assetjar la ciutat d'Almaria. E axí fo hordonat et promès per cascuns dels reys que açò se complís a dia çert, et que negú no degués abandonar la guerra ne son setge sens volentat de l'altre. E açò fo hordonat sàviament, per ço que-l rey de Granada agués a ffer dues parts de la sua gent» (c. 246).

Muntaner dedica els cc. 246-247 de la *Crònica* a narrar-nos aquests episodis, que històricament van acabar en un fracàs absolut per als dos regnes cristians.¹⁹ Com era d'esperar, però, la visió que el cronista ens dóna sap maquillar a la perfecció els pobres resultats aconseguits per la host de Jaume davant les muralles de la ciutat andalusí; hom destaca, en canvi, la proesa dels guerrers d'Aragó i, en particular, la del mateix rei Jaume i l'infant Ferran de Mallorca, capaços de derrotar en tres ocasions una força de sarraïns molt superior (òbviament) en número. De fet, el llibre només només tracta *in extenso* un d'aquests combats, el que va tenir lloc el dia 23 d'agost de 1309, vespra de Sant Bartomeu Apòstol, en el qual la host jaumina va infligir als sarraïns una severíssima derrota («que-n aquell dia hi moriren sens fi de moros, de cavall et de peu; que el major fet fo que hanc se fahés, et la major veenç. Sí que d'aquell dia avant los moros duptaren axí los crestians, que no-ls gosaven veer», c. 247). Cal notar que la *Crònica General* del Cerimoniós parla només de dues grans batalles (una de les quals lliurada el mateix dia de Sant Bartomeu), que van finalitzar amb sengles victòries de l'exèrcit reial,²⁰ les mateixes que s'esmenten a la *Crònica del rey Fernando IV*:

19. Sobre el setge d'Almeria, *vid.* el volum de GIMÉNEZ SOLER (1904) i el treball de CODERA (1908: 496-505).

20. «E estant la dita ciutat d'Almeria assetjada per lo poder del dit rei, la qual moltes de vegades era estada forment combatuda per aquell mateix poder, granlitud de gent morisca, així de cavall com de peu, contra lo poder del dit virtuós rei per esvaire e desbaratar aquell si pogués, venc ab grans crits e ululaments. Mas lo virtuós rei, ab sa valent gent e totstemp vencedors, aquella multitud morisca baronívolment vencé e per tot un dia encaçant aucien aquella incessantment. E segons albir comun, moriren-hi aquell dia entre de cavall e de peu VI mília moros. E açò fo lo dia de Sent Bartomeu apòstol, en l'any de Nostre Senyor de MCCCIX. E pagat e alegre, lo Déus lloant e beneint, lo dit rei ab sa companya, sens que null mal no pres, tornà-sse'n assetjar la ciutat d'Almeria. Estant la dita ciutat en gran constrenyiment, altra vegada gran e inumerós ajust de moros per semblant manera que dessús havem recontada, venc contra lo dit rei e ses gents. Mas, Déus ajudant, ab pus gran des-honor e vençó e ab mortaldat que la primera vegada, trists e dolents se'n tornaren» (c. 38; SOBERANAS 1961: 168).

«E otrosí el rey de Aragón cercó luego a Almería en el mes de agosto, e luego que la cercó, fizo un palenque en derredor de su hueste e una cava tan fuerte, que non avia que resclar por grand hueste que a él viniese, e tóvole grand pro. E desque los moros sopieron que el rey tenía cercada la villa de Algecira, pesóles mucho, e toviérenlo por grand deshonra de cercar el rey de Aragón a ninguna su villa, e vinieron a él algunas veces, e como quier que dos veces los venció, si non fuera por aquella barrera que tenía en que se defendía fuera preso o muerto. Mas el rey don Fernando non tenía en la cerca de Algecira barrera ninguna, ca la non avía menester nin fue nunca costumbre de los castellanos facer barreras quando cercaron algunas villas e ante lo ovieron por gran mengua» (ROSELL 1953: 163).

Notem que, segons la crònica castellana, els triomfs de Jaume II sobre els granadins s'haurien basat en la disposició per part del rei d'un fossat i d'una pallissada tot a l'entorn del campament d'Aragó, defenses sense les quals els catalans haurien estat derrotats amb molta facilitat pels infidels, i, de fet, sembla que l'eficàcia del sistema va ser tal que, en un inventari amb l'armament necessari per dur a terme la conquesta de Sardenya, hom demanava poder comptar amb pals a la manera «d'aquells d'Almarie» per a fortificar convenientment la host (ARRIBAS PALAU 1952: 378, doc. XIX). Però la *Crònica de Fernando IV* sembla considerar l'ús d'aquestes mesures un signe de feblesa («gran mengua»), que oposa al capteniment de l'exèrcit del rei Ferran de Castella, el qual no va necessitar utilitzar-les al setge d'Algecires. Com era previsible, Muntaner ens ofereix, un punt de vista molt diferent, que no deixa en gaire bon lloc l'actuació en la guerra dels castellans, que es van retirar d'Algecires a les primeres de canvi (sense avisar el seu aliat, a més) i van violar les clàusules acordades entre Aragó i Castella negociant separatament amb els granadins, decisions que van posar en greu perill el rei Just i els seus homes:

«s'esdevench que·ls moros foren tots aplegats, quants n'avia al regna de Granada, contra lo senyor rey d'Aragó, en colpa del rey de Castella, qui·s levà del setge que tenia, sens que no féu res a saber al senyor rey d'Aragó. Et féu gran fayla lo rey de Castella con al senyor rey d'Aragon no u féu a saber, que ell se levava del setge, et més en gran ventura lo senyor rey d'Aragon, qui fo soptat de tanta gent qui li vench dessus, de què ell no·s suspitava» (c. 247).

Les adversitats, però, no van desanimar el monarca, que, al capdavant de les seues tropes, va continuar la campanya amb tanta decisió i fermesa que el rei de Granada, impressionat per l'esforç del seu enemic, li va presentar una generosa proposta de pau. Especialment interessant resulta l'argument emprat pel príncep musulmà per a convèncer Jaume II: no tenia sentit que Aragó s'esforcés en una empresa que s'esqueia al rei de Castella, quan aquest l'havia abandonada tan lleugerament i amb una mala intenció ben evident:

«E com lo rey de Granada hac vista la meraveyla que·l senyor rey d'Aragó, et les sues gents, hac feta, tench-se per perdut, que per res no·s podia pensar que tan gran esforç fos en ells, ne tanta bondat. Et hac sos missatges, que tramès al senyor rey d'Aragó, et tramès-li a dir que ell lo pregava que·s partís del setge, et que l'ivern li venia dessus, et que ell vehia bé que ell fahia per tal gent ço que fahia en què ell no trobaria neguna bondat (que per ço se levaren del setge d'Algesira d'Alhadre los castellans, que ell ab ses gents perdés la persona), et que aquella conquesta no s'esguardava a ell. E axí, que·l pregave que li plagués que ell hagués ab ell treves, et ell profferia-li que per tots temps li valria, de guerra, contra tots los hòmens del món, et encara que, a honor d'ell, alforraria tots los catius crestians que ell tenia, que éran I gran cosa» (*ibidem*).

Així doncs, segons Muntaner, el fracàs de la croada s'explica per la traïció de Castella, opinió amb la qual s'acorda en general la historiografia catalana medieval. Cal tenir en compte, en aquest sentit, que la *Crònica general* del rei Pere al·ludeix igualment al suborn del cas-

tellans com a motiu de la retirada de Jaume, tot i que en aquest cas hom no silenciava la carestia que es va instal·lar al campament català:

«E lo rei de Granada, veent manifestament la destrucció de si mateix e de ses gents, tractà ab alguns barons de Castella, inhonesta cupiditat de pecúnia mitjançant, que el dit rei de Castella se llevàs del dit setge e que se'n tornàs en sa terra. E lo dit tractament fet, aquell denuncià lo rei de Castella ab sos missatges al rei d'Aragó, lo qual, pensant que sens gran perill no poria estar en lo dit setge, pensant encara que negun secors ne ajuda no hauria del dit rei de Castella, tractà pau entre si mateix e lo rei de Granada [...] E aplegada tota sa gent, recollí's e venc-se'n en Catalunya dolent e despapat en si mateix, per lo tractament de les promences que el dit rei de Castella havia fet. Mas no els és ara de novell, car privilegi ho han antigament acostumat, e pus per costum ho han, natural ús tornat, per què no se'n porien estar. És ver emperò que gran fam e gran maldia se mès en la host del dit rei En Jacme en la fi del seu departiment d'Almeria» (c. 38; SOBERRANAS 1961: 168-169).

Cal dir que Muntaner no només dissimula la fallida de l'expedició, sinó que, a més, converteix el passatge d'Almeria en una prova més de la gran voluntat de defensar la fe catòlica que impulsa contínuament el casal de Barcelona. Per això, a l'acabament del relat, el cronista no s'oblida d'oferir-nos la corresponent moralitat, que en aquest cas ha de ser considerada una clara al·lusió al rei de Castella: si la conquesta del regne de Granada fos un assumpte de la Corona d'Aragó, aquelles terres serien cristianes des de fa temps:

«E axí podets entendre lo senyor rey d'Aragon si és volenterós de créixer et de muntiplicar la santa fe cathòlica, con en aquesta conquesta, qui sua no era, anà tenir setge; que siats çerts cascuns que, si lo regne de Granada fos de la sua conquesta, gran temps ha que fóra de crestians» (c. 247).

Però sembla que l'opinió de Muntaner no era ni de bon tros unànime, i que no van faltar les veus que acusaven Jaume II de no haver-se implicat en els fets amb tot l'interés que calia esperar del senyal de l'Església. Això sembla deduir-se d'unes paraules dirigides pel propi Climent V a Vidal de Vilanova, que l'abril de 1310 es trobava novament a Avinyó. Aparentment, el papa havia acceptat les explicacions del rei d'Aragó sobre les causes de l'alçament del setge: aquella —havia dit, comprensiu— no era la primera vegada que un rei veia frustrats els seus projectes, ni seria tampoc la darrera. Alhora, però, havia fet referència als rumors, prou estesos a Roma, que acusaven Jaume d'haver abandonat Almeria molt aviat:

«El papa en aquella sahó respòs axí: “En Vidal, lo rey d'Aragó hom és: no podia devinar ne saber de sert aquests fets, quals comensà, a què avien a venir. Mas axí con a persona devota et volenterosa a Déu servir et la sua església, enprès la guerra sobre lo rey de Granada. Et si per aventura no ha acabat son enteniment, no és lo primer rey ne altre qui s'és trobat menys en so que creya acabar [...] Encara us dic que bé és estat dit a mi per moltes persones que'l rey d'Aragó pogra més aturar e'l setge d'Almeria que no féu. Dic-vos en fe de papa, que negun temps yo no crehic paraula qui me'n fos dita, ne y pose fe, ans ho he rahonat et dit a molts et creu-ho aver dit ab vera consiència et bona, que'l rey d'Aragó ha aüts a lexar los fets de necessitat et no-ls ha lexats de volentat» (AA, II, ps.775-776, doc. 485).

Podem apreciar com el pare sant no havia deixat de notar amb elegància que el comentari li havia arribat moltes vegades i a través de «moltes persones», fet que no deixava d'alimentar la sospita. Així i tot, Climent V s'havia apressat a declarar que no concedia cap fe als maldients i que el rei Jaume continuava tenint tota la seua confiança. Potser per aquesta raó no s'entenen bé els consells amb què Vilanova cloïa una de les seues relacions de l'any 1309: en

aquella carta, l'ambaixador advertia a Jaume II que amb el papa calia anar amb peus de plom, i li recomanava que no escrivís tan sovint a la cort apostòlica si volia que els cardenals se'l prenguessen seriosament: «Encara sia cert a vós, senyor, que'l papa e els cardenals prearien més vostres prechs si no-ls avien tan sovèn, e no u tenen en bé, ans se diu clarament en la cort que més hic escrivitz vós, senyor, tot sol, que entre tots los altres prínceps del món [...] *E especialment vos plàcia que us en vullatz guardar del papa*» (AA, II, p. 537, doc. 354). Les prevencions de Vidal de Vilanova no deixaven de tenir el seu sentit, perquè, si bé era cert que Clement havia mostrat repetidament un ànim favorable envers Aragó, també ho era que Avinyó no deixava de contemplar amb inquietud la possibilitat que Jaume II tingués un domini absolut sobre la mar Tirrena amb les illes de Sardenya i Còrsega i el vassallatge de Pisa. Per aquesta raó, abans de donar el seu vist-i-plau al projecte del rei, el papa volia assegurar-se que el *Just* no utilitzaria mai aquell poder tan gran per a fer mal a l'Església:

«Dix que ell veyà bé que, con vós aguéssets la senyoria de Sardenya et de Còrsega et de la ciutat de Pisa et de son destret, que ne rey de França ni altre príncep del món no auria tan gran poder con vós, ans seriets dels majors prínceps del món, e que açò avia ell bé reconegut. E ncarà dix que bé veyà ell que el comú de Gènova en nulla manera no poria viure menys de trahut que fassa a vós, senyor. E la especial rahó per què ho dix, que per lo gran poder que aurietz en la mar; cor dix que lo major poder de la mar que serà d'om christian, serà lo vostre [...] *E entre aquestes paraules, senyor, lo papa dix a mi que covenia que la església se profitàs d'aquest fet e que li fos per vós, senyor, fet trahut e encara seguretat, que per vós ne per los vostres regnes no vengués mal ni dan a la esgleya*» (AA, II, p. 542, doc. 358).

La seguretat demanada per Clement V, sens dubte una nova mostra d'escepticisme, concorda amb les prevencions contra l'expansió de la corona catalano-aragonesa que caracteritzen, en general, els papes de Muntaner. De fet, en anotar els episodis de la Companyia Catalana, que en bona part van tenir lloc durant el pontificat clementí, el cronista ens conta una anècdota que té com a protagonista Berenguer d'Entença i que ens mostra un papa amb una actitud no massa diferent de la de Martí IV. Així, al c. 229 el cronista ens explica com, després d'haver estat alliberat pels genovesos gràcies a la intervenció del rei d'Aragó, Entença va tenir la pensada d'organitzar una croada contra els grecs, assassins del cèsar Roger, a més de cismàtics i rebels a l'Església Romana, i que, per tal d'obtenir els recursos necessaris, va demanar ajuda al papa i al casal de França, els quals, preocupats per una possible expansió catalana a l'Orient, li van negar qualsevol auxili. Notem que la *Crònica* estableix de forma explícita un paral·lisme entre aquesta petició i la que, temps enrere, Pere el Gran va dirigir a la Santa Seu:

«Et con fo fora de la presó, lo rich-hom anà al papa et al rey de Ffrança per hordonar que la companya agués secors d'ells; et assats pogre trebaylar, que'l papa ne la casa de Ffrança no li donaren secors negun, ans li'n digueren del tot de no. E con al senyor rey En Pere ne dix de no lo papa, con era a-Lcoyl, asmar podets con volrien que la casa d'Aragó anàs molt avant per lur secors» (c. 229).²¹

21. En realitat, sembla que l'entorn de Clement V va contemplar la possibilitat de convertir la Companyia Catalana en la columna vertebral d'una croada a Terra Santa. Durant el concili de Viena del 1312, el vicecanceller papal havia exposat als ambaixadors catalans les dues possibles rutes que podia seguir la teòrica expedició: al costat de la via de la Barbaria, que permetria l'avanç de les tropes cristianes per terra ferma, hom proposava també la de Grècia, que exigia la conquesta de l'Imperi Bizantí i el seu sotmetiment a l'Església de Roma, per a la qual cosa hom podia aprofitar-se de l'experiència dels famosos almogàvers, que tants èxits havien aconseguit a la zona: «Après, senyor, jo, En Pere de Queralt ab En Guillem Olomar ensems parlé ab lo vicecanceller del papa d'aquests fets largament, recomtan-li tot ço que havíem dit al senyor papa, ne que ell nos

Podem apreciar amb claredat com Muntaner no desaprofita cap ocasió per posar de relleu els estrets lligams existents entre els papes i els prínceps francesos. El de Peralada encara tornarà a insistir en el mateix punt més endavant, en narrar les lluites entre Frederic de Sicília i Robert d'Anjou.

3. FREDERIC DE SICÍLIA, ROBERT D'ANJOU I JOAN XXII

El 5 de maig de l'any 1309 va morir a Nàpols el rei Carles II, sogre de Jaume II d'Aragó. El monarca traspassat, tot i ser un membre de la dinastia dels Anjou, va deixar una imatge bastant favorable en la historiografia catalana de l'època: la d'un home profundament religiós, d'esperit bonhomí i pacífic. Muntaner, per exemple, va dir d'ell que «fo et era en aquell temps, et fo tots temps, dels benignes senyors del món, et a qui desplaçh tots temps la guerra de la casa d'Aragon, et era dels devots senyors del món et dels dreturers» (c. 167).²² Li va succeir el seu tercer fill, Robert, creat duc de Calàbria ja en vida del pare, que va heretar Nàpols, el regne titular de Jerusalem i els comtats de Provença i de Forcalquier.²³ Durant el regnat de Robert I, dit el Savi, el problema de Sicília, la rivalitat entre els angevins i el cap de la branca siciliana del casal de Barcelona, Frederic d'Aragó, va revifar amb una virulència no recordada des de la signatura dels acords de Caltabellota, pels quals el monarca sículo-català havia aconseguit que se li reconegués la possessió de l'illa a títol vitalici. La primera al·lusió de Muntaner a aquests fets la trobem al c. 256, després, doncs, d'una extensa secció en què Sicília deixa de ser l'esce-nari dels conflictes bèl·lics relatats al llibre (la que relata l'expedició a Bizanci dels almogàvers, cc. 199-244). El cronista, que tot just acaba de rememorar la seua actuació a la crisi de Gerba (cc. 248-255), descriu així el desencadenament de les hostilitats entre Robert i Frederic:

«E com tot assò fo passat, no anà a lonch de temps que les paus et treves qui eren entre lo rey Ffrederich de Sicília e-l rey Robert se romperen, *en gran colpa del rey Robert*; sí que-l rey Robert se apparàllà de passar en Sicília. E-l senyor rey de Sicília, qui sabé açò et veÿa que galeas del rey Robert li avien trencades les tonayres, e preses lenys de Sicília, passà en Calàbria, et pres per força la ciutat de Rèjoll, e-l castell de Santa Àgata, e-l castell de Calana, e la Mota, et Silo, e la Bonayre et d'altres lochs. Et axí lo rey Robert pensà de fer son aparellament per passar en Sicília» (c. 256).

En efecte, l'any 1314 les relacions entre el rei de Nàpols i el de Trinàcria havien arribat a un punt sense retorn. Després d'anys de tensions i disputes sense esclatar, ara l'angeví i el ca-

---

n'avia respost, e ell dix-nos que aytant com ell conexia bé, tenia per impossible e per sobre difícil, passatge qui-s faés en la terra sancta per mar, mas bé vehia que si Granada n'era levada, que leu seria hom en la Barberia e puys per terra ferma se'n poria hom anar delà, e que aquesta era la conquesta rahanabla e possibla [...] *Dix encara lo vicecanceller que y vehia altra via a açò que christinisme vengués a son enteniment dels sarrayns, ço és que passàs hom en Grècia e subjugàs los Grechs a la esgleya cathòlica*, e puys per Ermínia per terra ferma poria hom anar als sarrayns qui són dellà, *et que a açò poriets més fer vós senyor e el rey Frederich que negun altres, per vostres gens cathalans et aragoneses qui són ja en Romania qui han subjugades moltes terres, los quals serien ab vós en totes coses ab ço que han subjugat, et los quals han esgleyats los grechs que, segons que dix lo dit vicecanceller, ni franceses ni altres gens del món no temen sinó les vostres*» (RUBIÓ I LLUCH 2001: 66, doc. LII).

22. Sobre la imatge de Carles II a la *Crònica* de Muntaner, *vid.* AGUILAR (2002: 129-153).

23. Sobre Robert d'Anjou, *vid.*, a més del clàssic, reeditat recentment, de CAGGESE (2001-2002), els capítols corresponents de GALASSO (1992: 114-163) i la interessant contribució de KELLY (2003), que aprofundeix en la imatge del poder reial bastida per aquest monarca.

talà ja no tenien més coses a dir-se, i era ben sabut que el primer acabava d'enllestir una flota i una força d'invasió d'unes dimensions certament prodigioses, un poder al qual el seu rival, almenys en principi, no semblava en condicions d'oposar cap resistència efectiva.²⁴ Robert estava completament decidit a reconquistar l'illa de Sicília d'una vegada per totes, i així ho va fer saber al seu cunyat Jaume II d'Aragó en una carta datada el 3 de febrer d'aquell mateix any:

«A nostre car frare monsenyer Jacme, per la gràcia de Dieu roy d'Aragon, Robert, per aque-la meteyssa gràcia rey de Jerusalem e de Sicília. Sapiats que avem reebudas las letras que nos tramesés, responales a altres que vos avíam trameses. *A les quals vos responem que a nós non par ne entenem d'aver d'aquí en avant altra pau ab don Frederic, se non de cobrar nostre razon e l'izola de Sicília com part principal de nostre regne [...]* que molt nos és gran confusion, que los altres reys del món an lur regnes complits e non la mitat. Encara, que los altres reys són reys de nom e de fach, e nós solemén par que ajam lo nom et lo títol» (AA II, p. 712, doc. 447).²⁵

Notem que, per a Muntaner, l'únic responsable de la represa de la guerra va ser l'angeví («en gran colpa del rey Robert», ens diu). Ara bé, com s'havia arribat a aquella situació? En realitat, el factor desencadenant havien estat les diferents actituds adoptades per cadascun dels sobirans respecte a la política desenvolupada per l'emperador germànic Enric VII de Luxemburg, que l'any 1310 va descendir a Itàlia amb l'objectiu de restaurar-hi la dignitat imperial.²⁶

24. Muntaner afirma que Robert va anar a Sicília «ab gran poder, que tota ora hi passà ab més de IIII míllia hòmens a cavayl, de bona gent, e de peu sens nombre, et ab CXX galeas, et moltes naus et lenys sens nombre» (c. 257). Cfr. amb les xifres que dona Giovanni Villani: «Nel detto anno MCCCXIII il re Ruberto per vendicarsi di don Federigo di Cicilia che alla venuta dello mperadore gli avea rotta pace, e allegatosi co-lui, e prese le sue terre in Calavra, si fece una grande armata a Napoli, che tra di Proenza e di Puglia e de-Regno e Genovesi armò CXX galee, e tra uscieri e legni grossi da portare cavagli e arnesi d'oste presso di C, sì che CC e più legni a gabbia fu lo stuolo, e con MM cavalieri e gente a piè senza numero» (I.10, c. 62).

25. D'altra banda, una lletra escrita per Bernat de Sarrià al rei d'Aragó donava compte dels sentiments no precisament amistosos que la figura de Frederic suscitava en el rei Robert. En efecte, la missiva explicava com, durant una entrevista amb un ambaixador català, l'Anjou, mitjançant un curiós *exemplum*, li havia enviat un missatge ben clar al seu veí del sud: si ara no acceptava les seues ofertes de pau (que incloïen una proposta d'intercanvi de l'illa de Sicília per un altre dels territoris vinculats directament o indirecta al casal angeví), més endavant, quan no es trobés en una posició tan avantatjosa, li resultaria molt més difícil aconseguir un bon acord: «Dix e allegà lo rey Robert que un çabater avie en Barcelona que, con hom li demanava: “Quant costaran vostres sabates?”, él deya: “18 diners”. E si hom li contradeye, que les agués per menys, lo çabater deya que no les auria menys de 2 soldes. Per què él dix a-N Ribanca que, si lo rey Frederic no volia fer neguna d'aquesta pau, que, com més iria, e él meylor pau demenaria, que él l'auria molt pijor». Segons el Sarrià, Robert havia arribat a amenaçar directament Frederic: aquest, que havia donat aixopluc als espirituals franciscans, faria bé d'anar amb compte, perquè, de fet, a la cort siciliana hi havia molts framenors, dominicans i altres clergues que no dubtarien a assassinar el seu senyor, si el rei de Nàpols els ho ordenava: «“En Ribanca, digats al rey Frederich que en mi és d'aver tota via que yo-m vuyla Sicília e de tolre la persona a él: que yo he Frases Menors, et Preycadors, e bisbes, e archabisbes, e hòmens qui són de casa sua, qui li agren tola la persona si yo-m volia; e ya fóra feyt, si no fos per lo deute que nós avem ab él, e per temor de Déu. Encara li digats que tota hora que nós anem en Sicília, som certs que aurem la meytat de la terra e més”. E dix moltes paraules qui no paren de rey ni de savi senyor, dién aqueles viltats e desonries que deya de la persona del senyor rey Frederich» (AA III, p. 254, doc. 118). Sarrià feia notar que aquestes declaracions havien estat molt desafortunades i impròpies d'un rei, però en descàrrec de Robert cal dir que, segons Giovanni Villani, Frederic va arribar a utilitzar assassins catalans i florentins per tal d'atemptar contra la vida del monarca enemic, estratagema que, si hagués tingut èxit, hauria impedit un dels seus intents d'invasió de Sicília: «Nel detto anno, del mese di gennaio, sentendo il re Federigo che tenea Cicilia che'l re Ruberto e'l duca suo figliuolo faceano a Napoli grande apparecchiamento per fare armata per andare in Cicilia, ordinò con assessini catalani e toscani che in Napoli dovessero uccidere il re Ruberto e'l duca, e mettere fuoco a la Terzana ov'era il navilio; il quale tradimento scoperto, gli assessini presi e giudicati ad aspra morte» (I.10, c. 280).

26. Pel que fa a l'expedició italiana de l'emperador Enric, *vid.* Bowsky (1960).

Enric, que es va fer coronar a Roma el 29 de juny de 1312, va rebre el suport del rei Frederic, amb qui ja havia signat una aliança pels volts de març d'aquell mateix any, i a qui havia nomenat, de fet, almirall de l'Imperi.²⁷ Per contra, Robert va donar suport al güelfisme italià, contrari a qualsevol mena de reimplantació del poder de l'emperador. Era del tot lògic que Robert reaccionés així, ja que l'arribada d'Enric VII podia fer perillar el paper d'àrbitre dels assumptes italians que exercia freqüentment. D'altra banda, el rei de Nàpols era tècnicament un vassall de l'emperador, atés que els comtats de Provença i Forcalquier, que posseïa, eren considerats tradicionalment pertinences de l'Imperi. Al·legant aquest fet, Enric va decidir citar Robert a Roma perquè li presentés homenatge per aquells feus, cosa que l'angeví es va negar a fer. L'emperador va interpretar la negativa com un acte de deslleialtat molt greu i va declarar l'Anjou vassall rebel i traïdor a l'Imperi,²⁸ condemna que va ser aprofitada per Frederic com a pretext per atacar les costes calabreses i emparar-se de la ciutat de Reggio i d'alguns castells importants.²⁹ No cal dir, doncs, que l'entesa entre Sicília i l'Imperi comprometia se-

27. Fet i fet, l'aliança entre Enric i Frederic tenia com a objectiu principal deixar immobilitzat Robert de Nàpols: «The main target of the alliance with the Aragonese branch of Sicily was obviously the king of Naples, Robert of Anjou, whom Henry suspected of backing the Guelph offensive. Frederick undertook to supply the imperial army with 700 horsemen and thirty galleys for the period of one year. In return, he was to be given imperial help against all of his enemies, a rather convenient definition for the nominal king of Sicily, Robert of Anjou» (MENACHE 2003: 165). Sobre el nomenament de Frederic com a almirall d'Enric, *vid.*, per exemple, el *Chronicon Siculum*: «Emperò lo rey Ffrederich féu ab lo emperador unitat e parentela per la qual tractat fo entre ells que lo dit fill del rey Ffrederich prengués e agués per muller la filla del dit emperador. E lo rey Ffrederich fo fet per lo dit emperador almirall seu» (BC. Ms.2084, f. 54v).

28. El *Chronicon Siculum*, que explica «com tornà la guerra entre los dits reys Ffrederich e Robert», vincula explícitament l'inici de les lluites entre els reis a la qüestió de l'emperador, i recull la sentència que Enric VII va donar contra el sobirà angeví: «Durant la dita pau entre lo rey Ffrederich de una part e lo dit rey Robert, fill e hereu del dit rey Karles, de l'altra, tornà la guerra entre les parts dessús dites per rahó de l'emperador davall escrit, axí com avant se seguex: ço és, que lo elegit en rey en l'any de la Incarnació de Nostre Senyor MCC-CIX fo confirmat e coronat per papa Clement V en l'any de Nostre Senyor MCCCXII, a XXIX de juny de la xna indicció en emperador, lo noble senyor Henrich VII emperador, qui vench de les parts sues de Alamanya per Lombardia a la ciutat de Roma, on fo coronat. E après la sua coronació vench de la dita ciutat a Pisa subjugant e prenent e a les pertinències de la sua senyoria e de l'Imperi sotsmetent en la dita sua venguda Brexa e Milà e Jénova e molts altres lochs, ciutats, viles e castells de Lombardia e de Toscana pertanyens al dit Imperi seu, en l'any del regne seu V, de l'Imperi però primer. *E car lo dit rey Robert en tot lo dessús a veniment del dit emperador contrestà tant com poch a aquell emperador, donant a ell e als seus e la host e a tots sos sotsmesos en tot loch tots embarchs e dampnatge que pogué, lo dit rey Robert fo fet públich enamich de l'emperador, per què lo dit emperador, ab çerta, justa e ledesme causa, sentencialment condemnà lo dit rey Robert a XVII dies de maig de la XI indicció, deposant aquell condempnat per la dita sentència de tota honor e dignitat e desliurant e absolvent per aquella mateixa sentència tots aquells qui eren obligats al rey Robert de tota promissió, homenatge, segrament e altres qualsevulla maneres de la obligació dessús dita» (BC, ms.2084, ff. 50rv).*

29. La llista que Muntaner dona dels castells presos per Frederic, a més de Reggio (recordem: el «castell de Santa Àgata, e-l castell de Calana, e la Mota, et Silo, e la Bonayre») és parcialment confirmada per la versió del *Chronicon Siculum*, segons el qual aquesta acció del rei de Sicília va ser motivada per una provocació anterior de Robert d'Anjou, el qual, en conèixer els tractes entre l'emperador i Frederic, va començar una guerra de cors a petita escala contra la navegació siciliana: «Per rahó de la qual unitat fetxa entre l'emperador e lo rey Ffrederich, lo rey Robert començà haver en oy lo rey Ffrederich e inflar contre ell, e los cossaris del rey Robert començaren robar los secilians, no però manifestament, mas paliada, ne generalment, mas especial. E après lo rey Ffrederich, per nom de l'emperador per lo dit ofici de l'almirallia a ell comenat, tramès la sua host lo primer dia d'agost de la XI indicció en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCXII ab les sues galees de Mecina a la ciutat de Rèjol e altres lochs de Calàbria, a assetiar e svehir e pendre aquells per l'emperador; la qual host del rey Ffrederich dins lo mes d'agost obtench per força per nom de l'emperador los lochs de Calàbria devall escrits, ço és, castells e viles: Rèjol, Mota, Sento Nòxet, CamiteHo, Gatuna, Calana, lo Gillo e la Banyara» (BC. Ms.2084, ff. 54v-55r).

riosament la posició de Robert d'Anjou, tant que, segons la *Nuova Cronica*, l'exèrcit d'Enric hauria desposseït l'angevè de totes les seues terres si l'emperador no hagués mort sobtadament a Buonconvento el 24 d'agost de 1313.³⁰ Tot plegat indueix a creure que Muntaner responsabilitza Robert d'haver fet el primer pas cap a la guerra en haver conspirat contra l'emperador, amic de Frederic: aquesta seria, per tant, la «gran colpa» de què parla el cronista. Un aval d'aquesta tesi el trobem al c. 260, en què el de Peralada introdueix una interessant moralització sobre els fracassos dels Anjou a Sicília, destinada tot just al mateix rei Robert: caldrà que aquest, en lloc d'enemistar-se amb els prínceps de la dinastia catalano-aragonesa i deixar el seu fill en guerra amb ells, procure fomentar una relació cordial i harmoniosa entre les dues dinasties, ja que, altrament, un emperador podria baixar a Itàlia novament (Lluís de Wittelsbach, dit el Bavarés, va repetir l'experiència d'Enric VII només uns pocs anys més tard) i tractar de conquerir les possessions angevines, cosa que no s'esdevindria si Robert i els seus hereus es guanyaven l'amistat dels Aragó:

«Per què debades se trebayla lo rey Robert, et farà tots temps; per què li seria tengut a mellor seny si en sa vida acostava en bona amor son fill ab sos avoncles et ab sos cusins germans, que si-l jaqueix en discòrdia ab ells; *que, per aventura, de les parts d'Alamania vendrà emperador qui-l volrà deseretar, et si-l trobava ab amor de la casa d'Aragó et de Sicília, no u faria*» (c. 260).

Els primers enfrontaments descrits per Muntaner a propòsit d'aquesta guerra atribueixen la iniciativa als vaixells napolitans, que van trencar les almadraves per a la pesca de la tonyina dels súbdits de Frederic («galeas del rey Robert li avien trencades les tonayres, e preses lenys de Sicília»)³¹. Tot això succeeix abans de l'arribada del gran exèrcit angevè a l'illa, el 28 de juliol de 1314. La *Cronica* es complau a destacar la inoperància de l'enemic i el capteniment de Frederic en tots aquests afers: el rei sicilià, conscient de trobar-se en desavantatge, va evitar en principi la batalla campal contra Robert, i en lloc d'aquella va plantejar a l'enemic una guerra de desgast, liderada per un petit escamot d'hàbils i experimentats cavallers catalans (el peraladenc Simó de Vallguarnera, Bernat de Sarrià i l'infant Ferran de Mallorca entre ells) que anava desplaçant-se a les ciutats que Robert es proposava d'assetjar i en dirigien la defensa, amb virulentes *sorties* que anaven minant a poc a poc la moral dels francesos («et d'aquell loch daven molt mal jorn a la host, que tots dies hi farien, e-ls arevataven X o XII vega-

30. En efecte, així ho deia Villani: «Questa fu la fine dello mperadore Arrigo. E non si maravigli chi legge, perché per noi è continuata la sua storia sanza raccontare altre cose e avvenimenti d'Italia e d'altre province e reami; per due cose: l'una, perché tutti i Cristiani, ed eziandio i Saracini e Greci, guardavano al suo andamento e fortuna, e per cagione di ciò poche novità notabili erano in nulla parte altrove; l'altra, per le diverse e varie grandi fortune che gl'incorrono in sì piccolo tempo ch'egli visse, che di certo si credea per gli savi che se la sua morte non fosse stata sì prossimana, al signore di tanto valore e di sì grandi imprese com'era egli, avrebbe vinto il Regno e tolluto al re Ruberto, che piccolo apparecchiamento avea al riparo suo. Anzi si disse per molti che'l re Ruberto no-l'avrebbe atteso, ma itosene per mare in Proenza; e appresso s'avesse vinto il Regno come s'avisava, assai gli era leggere di vincere tutta Italia, e dell'altre province assai» (l.10, c. 53).

31. Episodi reportat amb més detalls pel *Chronicon Siculum*: «Ans de sol exit los dits enamichs vengueren a Palerm ab IX galeas e tallaren les tonayres de Tèrmens, de Palerm, e aquelles del Castell a Mar del Golf, e de la vila de Tràpena. E puys, ells partents de Palerm, la tonayre de Sent Jordi fo reperada e adobada. E puys fo altra vegada tallada per los dits enamichs, tornats a Palerm lo primer dia de juny de la dita indicció. E mentre que aquell dia les dites galeres estigueren en la mar de la dita tonayre, los palermitans, sòptosament, entre tèrcia e migdia armaren III galeas, ab les quals, e ab III galiotes de la guarda dels mecineses, estigueren contra les IX galeres dels enamichs, anants a combatre los dits enamichs entrò lo loch on eren, los quals, tements les forces de les VI galees de Palerm, fugiren d'aquí, no volent haver batalla. E axí, partents de Palerm aquell mateix dia, tornaren a les parts sues del Principat. E en aquell retornament passats per Líper, tallaren, destruïren e cremaren vinyes, jardins e los lochs de fores de Líper» (BC, ms. 2084, f. 67r).

des lo jorn, e·ls levaven asembles et gents qui anaven a lenya et a erba; sí que en aquesta mala vida estaven, et aquells dintre axí mateix los daven mals dies et males nits», c. 258). Robert va arribar a posar setge a Tràpani, operació en la qual tampoc no va reeixir, perquè, a més dels atacs per sorpresa de l'enemic, els soldats de l'Anjou van haver de fer front a la manca de queviures i les malalties produïdes per la manca d'higiene del campament, circumstàncies que, a més de provocar molts morts, van accelerar el ritme de les defeccions («en la host del rey Robert eren morts la major part dels bons hòmens, et de cavayl et de peu, et la major part dels cavayls, et que l'estol era quaix desarmat, qui per morts, qui per malauties», c. 260).³² Llavors Frederic va creure arribat el moment de donar el colp de gràcia als invasors:

«et lo senyor rey Ffederich fo vengut ab tot son poder al Munt Sant Julià. Et fo hordonat que les galeas ferissen en tot lo lur estol, e·l senyor rey e·l senyor En Fferrando ab tot lur poder ferissen al setge; e axí, que tots en I jorn serien morts ho preses, aquells del rey Robert. E açò era axí leuger de fer, que a I lehó a devorar III o IIII moltons qui perduts eren» (*ibidem*).

Quan tot semblava indicar que Robert seria mort o pres, al camp sicilià van arribar uns missatgers tramesos per dues dones notabilíssimes: una d'elles era la reina Sança d'Aragó, esposa de Robert d'Anjou i germana de l'infant Ferran; l'altra era Maria d'Hongria, mare del rei de Nàpols. L'ambaixada contenia una petició de treva, que, en venir d'unes dames com aquelles, unides per llaços de sang tan estrets a la casa d'Aragó, Frederic va acceptar («Què us diré? Que la treva se fermà *per mà de les reynes*, axí con fo emprès, de què foren molt despagats tots aquells de la part del senyor rey de Sicília, et aquells de la part del rey Robert molt alegres, axí con aquells qui·s vehien en cas que no podien escapar que no morissen ho no fossen preses», *ibidem*).³³ Muntaner destaca, d'una banda, que en virtut de l'acord de pau Frederic va poder conservar momentàniament els castells conquistats a la Calàbria, i, en segon lloc, el paper de mediador que el rei de Sicília va reservar per al seu germà en l'aconseguiment de la pau definitiva: «que ell no·s desexia de res que tengués en Calàbria, sinò axí con lo seyor rey En Jacme d'Aragon tendria per bé» (*ibidem*).

En aquest punt la *Crònica* torna a abandonar el relat dels assumptes sicilians, que reprendrà una vintena de capítols més endavant. Efectivament, al c. 281 Muntaner torna a referir-se als castells de Calàbria controlats per Frederic, i explica que, arran de la treva amb Robert, aquests van ser lliurats als procuradors del rei d'Aragó, el qual va assumir, com demanava Frederic, l'arbitratge de la disputa. El cronista afirma tot seguit que, després d'un temps de reflexió, Jaume II va decidir traspassar la responsabilitat d'aquella decisió al papa,

32. Villani registra també les penúries patides per Robert i els seus homes al setge de Tràpani: «a la città di Trapali puose l'assedio per mare e per terra, e quella credendosi di presente avere per trattati fatti prima ch'e' si movesse, da' cittadini di Trapali ingannato tue, che sotto i detti trattati fatti fare a posta di don Federigo fu tanto lo'ndugio della partita del re Ruberto, ch'egli fornì Trapali di gente e di vittuaglia, e rafforzò la città per modo che per battaglia, che più e più ve ne diè il re Ruberto, no·lla poté avere: e per lungo stallo e male tempo di pioggia, e l'oste mal fornita di vittuaglia per lo tempo contrario, grande infermeria e mortalità fu nell'oste. Il re Ruberto veggendo non potea avere la città, né combattere non volea don Federigo co·llui in mare né in terra, fatta fu triegua per tre anni tra·lloro, e così si partì il re Ruberto con sua oste assai peggiorato, e senza nulla acquistare» (1.10, c. 62).

33. L'important paper jugat per Sança en l'aconseguiment de la treva és destacat per Frederic en una carta a Jaume II: «Inter haec insuper generosa domina Sancha, consors prefati hostis, movit verba cum spectabili infante Ferrando, serenissimi domini regis Maioricarum clare memorie filio, consobriño nostro comuni, ut ad sopiendum guerre dissidia et vitandum stragem gencium inter hostem ipsum et nos treuga aliqua ad tempus aliquod haberetur, ideo quod post tractatus hinc inde habitos finaliter est devenum, quod inite et firmate sunt treuge inter nos» (AA III, p. 278, doc. 124).

sota unes condicions especials: l'Església es faria amb el control dels castells, però si abans que el pontífex fos capaç de trobar una solució assumible per a les dues parts Robert d'Anjou tornava a atacar Frederic, aquests haurien de ser retornats a l'instant al rei de Sicília perquè els pogués utilitzar contra el seu enemic:

«Veritat és que-l senyor rey tenia en Calàbria la ciutat de Rèjoll, e-l castell de Santa Àgata, e-l castell de Calana, e-l castell de la Motha, et la Gathuna et d'altres lochs. Et fo hordonat en les paus que-l senyor rey d'Aragon trachtà et feu entre lo senyor rey de Sicília e-l rey Robert que d'aquells castells et ciutat se fahés ço que-l senyor rey d'Aragon tengués per bé; sí que los dits castells et ciutat de Rèjoll se meteren en man del senyor rey d'Aragó, que y tramès cavallers seus qui per ell ho tengren. Et a poch de temps, ell donà scentència, e volch que aquella ciutat de Rèjoll, et aquells castells et lochs que-l senyor rey de Sicília havia en Calàbria, que fossen liurats al pare sant, et per lo pare sant a qui ell se volgués, et que-l pare sant que-ls tengués en seqüestre, en tal manera que si jamés lo rey Robert venia contra lo rey de Sicília, que ell fos tengut de tomar aquells castells et ciutats al senyor rey de Sicília, et que se'n pogués ajudar» (c. 281).

El papa de què parla aquest fragment de la *Crònica* ja no és Climent V (que havia mort el 20 d'abril de l'any 1314), sinó Jacques de Cahors, que, en arribar al pontificat el 7 d'agost de 1316, va adoptar el nom de Joan XXII. Precisament una de les primeres qüestions que el nou pontífex va haver d'abordar va ser la disputa entre Frederic de Sicília i Robert. En aquest sentit, els *Rerum Sicularum Libri VIII* de Niccolò Speciale reporten que Joan va enviar a la cort del rei de Trinària els seus missatgers, homes astuts i habilíssims oradors, perquè persuadissen Frederic de la conveniència de consignar les fortaleses calabreses a l'Església, que els custodiaria fins que els reis haguessen arribat a un acord definitiu. L'historiador sicilià explica, a més, que els ambaixadors papals van tractar de seduir amb falses promeses de pau el monarca dels sicilians, tot subratllant la voluntat sincera que el papa tenia de posar fi a la pugna que les dues dinasties mantenien, i crítica que Frederic, que havia declarat el seu propòsit d'estar en pau amb els altres regnes cristians, els concedís el que demanaven.³⁴ Aquestes acusacions d'ingenuïtat contra la persona del rei potser no eren del tot injustificades, atés que en una lletra recollida al *Chronicon Siculum* o *Libre de les conquestes de Sicília*, el rei manifestava als ciutadans de Palerm que, havent constatat que Joan XXII desitjava ferventment reconciliar-lo amb Robert de Nàpols, havia decidit acceptar les seues peticions i confiar-li la possessió dels castells:

34. Vid. el text dels *Rerum Sicularum Libri VIII*: «Anno ab Incarnatione Domini MCCCXVII post Clementem praesedit in Ecclesia Sancta Dei Johannes vicesimus secundus. Hic vero anno altero praefectionis suae misit in Siciliam Trecensem Episcopum, Stephanum Sancti Maximiani Abbatem, et Petrum Textorem, viros quidem strenuos et calliditate plurima circumscultos, qui ad Fridericum Regem tunc Messanae longa ducentem oria pervenerunt. Rex illos tamquam Legatos Sacrosanctae Ecclesiae quocunque decuit honore suscepit. Tunc unus ex eis non ignarus verba componere causam dissidii praemissorum Regum ab ipsis primordiis succincte repetens, nunc unum, nunc alterum arguit, et tandem summae commissae Legationis expressit, civitatem Rhegium et castra quae in Calabria Fridericus Rex occupaverat, ad manus Ecclesiae resignari, servanda per eam usque ad pacem in proximo componendam compto sermone cum omnibus Christianis maxime cupientem testatus est» (I.VI, c. 10; SPECIALE 1727: 1062). Speciale lamenta el fet que el rei Frederic es deixés enganyar tan fàcilment, cosa que va esdevenir perquè el rei va ser mal assessorat o bé perquè Déu ho va permetre per castigar els pecats del poble sicilià («cumque fuisset hinc inde ad utramque partem longis disceptationibus altercatum, sive minus perspicacis consilii defectu contigerit, sive a disponente omnia propter peccata populi, ut magis affligeretur Sicilia, fuerit sic permissum», I.VI, c. 11; SPECIALE 1727: 1062).

«E los dits misatgers axí del dit senyor pare sant com del dit senyor frare nostre a la nostra altesa trameses, induents nós a ço ab comunes induccions, que deguéssim fer assignar les viles, castells e lochs posats en les parts de Calàbria, çanrera sotsmesos a la nostra senyoria, als misatgers del dit senyor pare sant, tenidors per ells per part de Santa Mare Esgleya per ço que la dita Esgleya detarmén e conegue ço que de dret serà, *havem per ço entès, axí per tenor de les letres del pare sant com per relació dels seus missatgers, que lo dit pare sant desige ab gran desig refermar nós e lo dit senyor En Robert a pau ferma e perdurable, la qual, Déu volent, serà placent e agradable axí als nostres desigs com als vostres e dels altres feels nostres*» (BC, ms. 2084, f. 68r).

El to escèptic amb què Speciale narra tots aquests moviments diplomàtics del papa es comprén millor si tenim en compte que la treva acordada va tenir unes repercussions del tot adverses per als interessos sicilians. En efecte, en una carta redactada el 8 de gener de 1322, el rei Frederic posava el seu germà d'Aragó al corrent d'uns successos certament preocupants: amb el beneplàcit del legat pontifici a la Calàbria, els oficials de Robert s'havien emparat de Reggio i els altres emplaçaments en litigi i hi havien fet enarborar el senyal dels llliris del rei Robert.³⁵ Convé recordar que la *Crònica* de Ramon Muntaner recull també aquest gest de Joan XXII, tot i que l'interpreta d'una manera ben curiosa:

«E tantost que açò fo fet, no anà a molt de temps, pus que ls castells tench lo papa, *que-l pare sant, axí con a sant senyor et a bona fe, pensant-se que mal no-n pogués sortir de negunes de les parts, que ell féu liurar la ciutat de Rèjol e ls altres lochs al rey Robert*. Et con lo rey Robert tench los dits lochs, hac-ne gra plaer; e-l senyor rey de Sicília, con ho sabé, fo'n molt despagat, mas emperò hac-s' o a sofferir, et majorment pus era pau entre ells. Sí que en aquesta pau estegren, depús que ls dits lochs tench lo rey Robert, ben X anys o pus» (c. 281).

Observem que Muntaner sembla estranyament preocupat per declarar (potser amb ironia?) que la decisió del sant pare no estava guiada per cap mala intenció, tot i que el mateix rei de Sicília va declarar en una altra lletra a Jaume II la seua indignació per la manca d'escrúpols amb què Nàpols i Avinyó havien actuat durant el temps de la pau. Segons Frederic, la treva proposada per Joan havia estat només una argúcia, un parany que ni ell ni el rei d'Aragó no havien sabut veure: en realitat, el papa no tenia cap interès a aconseguir una entesa duradora amb la casa de Sicília, i el fet de Calàbria ho provava suficientment. No era ell, per tant, el responsable —acabava dient al germà— de les pèssimes relacions existents entre el regne sicilià i els regidors de l'Església:

«Fas-vos a saber, frare e pare senyor, que nós no avem en aquest món a qui deyam fer a saber nostres grans afers sinó a la vostra honrada e kara paternitat, per so qe vós com a savi senyor e hom fasats sobre ls afers nostres so qe a vós sia senblant de fer, los quals podets segurament tener per vostres. *Cor sapiats, frare, qe nós entenem qe-l papa nos aya enganats a vós e a nós, donan-nos a entendre qe de tot en tot volia fer pau de nós e-l rey Robert*, e sobre so nos envià sos misatges e hordonà qe vos nos enviàsets los vostres ab los seus ensems, so fo N'Arnau Toreles. E siats sert, frare, qe si no-s fos qe N'Arnau Toreles nos dix de part vostra qe-ns conselàvets qe nós hobésem e consentísem a la volentat del papa, qe nós no aguérem retuts los castells de Calàbria per neguna rahon. Encara dixeren los misatges del pape qe vós, frare, *fósets miyanser de la dita pau*, e qe sobre so y devíets enviar vostres misatges, con y seria lo rey Robert o sos misatges e los nostres... Ans par qe tota via à volgut continuar en l'engan, envian-nos moltes vegades cartes e faén-vos n'enviar a nós, frare, ab les sues ensems, e qe li tramesésem nostres misatges, q-él volia tractar de pau, e asò par qe no ho faés per àls sinó per metra-nos en sospita con la part gebelina e qe nós

35. La carta, redactada en llatí, es pot consultar a GIUNTA – GIUFFRIDA (1972: 184-186, doc. CXXVII).

per esperansa de la pau nos lexàsem d'ayudar a la dita part gebelina; qe si él avia volentat de tractar de pau, bé la podia tractar ab vós, frare, qí sóts lo pus covinent miyanser qui y puga éser. Per qè és manifest a tot lo món q-en loc de tractar de pau, à tractat de gera tota via, e so qe n'és fet tro ara ne-s fa encara, se fa finalment contra nós. E nós veem clarament que érem enganats en fe, con tornaren los misatges nostres, qe puxs qe-l pape no volia o no podia donar pau, paria ver qe-ns degés tornar en nostra posesion et retre-nos los castels de Calàbria [...] Per qè, frare, si nós no estam ben ab aqels qui vuy regen l'Esgleya, vós nos en devets aver per escussat, qe ja podets entendre qe no és nostra colpa» (AA III, ps.383-385, doc. 174).

D'altra banda, la *Crònica* omet igualment qualsevol referència a la sentència d'excomunió que el papa va fulminar contra el rei de Sicília, notícia recollida, en canvi, per Villani, segons el qual va ser Frederic qui, en saber-se traït pels seus enemics, va decidir trencar la pau amb els seus rivals:

«Nel detto anno MCCCXXI il detto papa Giovanni co' suoi cardinali ordinarono triegua per tre anni dal re Ruberto a don Federigo di Cicilia per potere meglio fornire la 'mpresa di Genova, il detto re Federigo dimandando per suoi ambasciatori pace o triegua di X anni, e Reggio e altre terre di Calavra ch'egli avea rendute in mano del papa, le quali il papa avea rendute al re Ruberto; onde tenendosi ingannato e tradito, si contradisse la detta triegua di tre anni ch'avea fatta il papa, e fece disfidare il re Ruberto: *il papa e' suoi cardinali isdegnati gli diedono sentenza di scomunicazione*» (I.9, c. 134).³⁶

Per la seua banda, Muntaner s'absté en aquesta ocasió de dir-nos qui va donar el primer pas cap a la guerra. Així i tot, el cronista —com ja havia fet a propòsit de les lluites entre Jaume i Frederic— sent la necessitat de justificar el seu silenci:

«Et après, axí con lo diable obra en tot mal a ffer, la guerra tornà, d'aquests II senyors. *De qui fo la culpa? A mi no tany que encolpe negun, que d'aytals senyors no-n deu hom parlar mas en tot bé con hom li sab; e axí jo no vull dir ne dich de qual part fo lo tort*» (c. 282).

A pesar d'aquesta nova autocensura, el mateix cronista esmenta una mica més endavant —sense establir, però, cap relació de causa-efecte entre els dos fets— el factor que explicarà la nova situació de guerra oberta entre angevins i sículo-catalans: el gibel·linisme de Frederic i l'ajuda prestada per aquest als *fuoriusciti* de Gènova (les famílies Dòria i Spínola) contra les ambicions del rei Robert a la Ligúria («Veritat és que el senyor rey de Sicília, axí con aquell qui és tot de la part gibelinina, ha ajudat a la casa Dòria et d'Espíndola, et a les altres grans casanes qui exiren de Jènova [et] anaren a Sahona, et de moneda, et de cavalleria, et de galeas et de viandes; axí que Déus et ell los ha sostenguts en la ciutat de Sahona contra la part guèlffa, qui era romasa en la ciutat de Jènova», c. 283).³⁷ En tot cas, la versió que el llibre dóna del con-

36. Cal puntualitzar que, com explica Speciale, Frederic va ser excomunicat per haver-se emparat dels béns eclesiàstics a Sicília, amb l'objectiu que aquests poguessen subvenir a les necessitats financeres derivades del manteniment dels seus exèrcits: «Anno Domini MCCCXXI, cum Romanus Pontifex contra Fridericum Regem et Siculos propter invasionem bonorum Ecclesiarum praecipue fulminaret...» (I.VI, c. 16; SPECIALE 1727: 1067).

37. Els successos a què al·ludeix Muntaner són la conseqüència de les tensions entre les dues faccions polítiques de més pes a la Gènova de principis del s.xiv: la guèlfa (liderada per la família dels Grimaldi) i la gibelinina (dirigida per les dinasties Dòria i Spínola). Aquestes tensions van arribar a un punt crític quan, l'any 1317 i per la força de les armes, els guèlfes van expulsar els gibel·lins de la ciutat, com ens conta Giovanni Villani: «Nel detto anno MCCCXVII, a di XI di settembre, essendo la città di Genova in istato di popolo, ma più v'aveano podere i Grimaldi e' Fiescadori e la loro parte de' Guelfi che gli Ori e' Ghibellini [...] per la qual cosa i Guelfi presono vigore, e furono a l'arme, e feciono capitani di Genova messer Carlo dal Fiesco e messer

flicte afavoreix decididament el príncep català. Tal i com diu la *Crònica*, un gran exèrcit comandat per Carles, duc de Calàbria, fill del rei Robert, desembarcarà a Sicília, però serà eficaçment contrarrestat per l'acostumada guerra guerrejada dels súbdits de Frederic i ben aviat haurà d'abandonar l'illa («et axí [lo duch] recullí's, et passà-sse'n en Calàbria a la ciutat de Rèjoll, molt despagat. Et dech-ho ésser, que hanc en tota Sicília no poch haver presa una torra, ne casal, ne castell ne vila; et pensà lo gran dampnatge que y havia pres», c. 282). Com era d'esperar, Muntaner passa novament del relat a la glossa moralitzadora, amb una referència implícita al papa pel seu suport als angevins: hauria valgut molt més que les grans despeses causades per l'enèsim passatge contra Sicília s'haguessen invertit en una croada contra Granada, i no en una altra guerra contra cristians:

«Et axí, senyors qui aquest libre hoyrets, pensats lo tresor [et] les gents qui en aquest passatge s'és consumat, quin fruyt ha fet a bén de crestians. Per què, si a Déu plagués, *ne als regidors*

Guasparre Grimaldi a di X di novembre MCCCXVII. Veggendo ciò gli Spinoli ch'erano tornati in Genova, che-lla terra era venuta al tutto a parte guelfa, e conoscendo che ciò era fatto per industria e opera del re Roberto, incontanente s'accordarono con quegli della casa d'Oria e loro amici ghibellini, e si partirono della città senza altro cacciamento, *onde appresso seguì grande scandalo e guerra, come per innanzi farà menzione, però che-lle dette due case d'Oria e di Spinola erano le più poderose schiatte d'Italia in parte d'imperio e ghibellina*» (I.9, c. 87). Els *fuoriusciti* Dòria i Spínola es van instal·lar llavors a Savona, i, amb l'ajuda dels gibel·lins de Llombardia, van posar setge a Gènova. A la recerca d'un aliat fort, els güelfs assetjats van donar la senyoria de la ciutat al rei Robert, gest ràpidament replicat pels de Savona, que es van posar sota la protecció (com declara Muntaner) de Frederic de Sicília, que va trametre una flota en auxili dels gibel·lins. El relat del *Libre de les conquestes de Sicília* explica detalladament aquest complex joc d'aliances: «Part les coses dessús dites, l'any propdit en lo començament de la primera indicció [1317], començà a la ciutat de Gènova gran bregua entre aquells qui són dits Grimalts de una part e aquells qui són dits de Òria e de Spíndola de l'altra, tots ciutadans de Gènova. E en aquella bregua, los dits Grimalts pogueren més e gitaren de la ciutat de Gènova aquelles de Òria e de Spíndola, los quals foragitats, faents unió ab hòmens de les parts de Lombardia, anaren ab lurs hosts, e ab XXV de març de l'any de la nativitat de Nostre Senyor MCCCXVIII apleguaren-se a Jènova e assetjaren-la. E tenents aquella assetjada, destrohiren lo rech qui mena la aygue a la dita ciutat, e tenien aquella fort destreta per terra tan solament, donants tots dies batalles e altres mals de guerra a la dita ciutat, axí que, en la fi del mes de juny del dit any, prengueren e obtengueren per força tots los burchs d'aquella ciutat [...] Dins lo qual temps foren fetes entre les parts batalles, ço és, una fora los murs de Gènova e altre en lo territori de Sahona. E d'aquestes dues batalles aquells qui eren estats foregitats de Jènova obtengueren victòria axí contra los Grimalts com contre la gent del rey Robert. *E, d'aquí avant, la ciutat de Gènova se tench e-s regí, axí assetjada, per lo rey Robert, e sots senyoria e defençió d'ell [...]* Los dits, però, foregitats, dits gebil·lins, faeren e tengueren son cap en Sahona, continuants tots temps lo dit setge de Jènova de bé en mellor. *E faeren unió ab l'alt senyor En Ffrederich, rey de Sicília, appellants e tinents ell en senyor seu*, la qual unió fo fermada en temps d'estiu de l'any de la III indicció ladonchs primer següent, en l'any de la nativitat de Nostre Senyor MCCCXX» (BC, ms.2084, ff. 68r-70r). Cfr. amb l'explicació que el rei de Trinària va donar a Jaume II sobre la seua intervenció en aquesta guerra: a pesar de sentir-se burlat pel papa i Robert en la qüestió dels castells de Calàbria, Frederic havia rebutjat, en principi, la possibilitat de recuperar *manu militari* els territoris perduts; ara, però, veia que Robert aspirava a la senyoria de Gènova, i tenia el convenciment que l'angeví i el papa buscaven el suport militar dels genovesos güelfs per a envair de nou Sicília (sospita compartida, de fet, per Giovanni Villani: «quando [Roberto] avesse a cheto la signoria di Genova si credea racquistare la Sicilia e venire al di sopra di tutti i suoi nemici», I.9, c. 92), raó per la qual resultava vital bloquejar els seus projectes i ajudar els homes de Savona, que ja l'havien jurat com a senyor: «Ab tot assò estegem qe no-ns volgем moure en res per veer qè seria, fin en tant qe vengueren los misatges de la part gebel·lina a nós, los quals nos requerien d'ayuda, e nós volgем aver nostre consej per respondre a lur requesta, *lo qual consej nos dix qe ara podia tothom conèxer clarament qe la treva qe-l pape avia donada no era antension de fer pau, axí com èl avia dit, mas entension de fer-nos major gera ab los genoveses ensems, dels quals genoveses el rey Robert avia presa la seyoria. Per qè, pus la part de fora requeria a nós qe-ls degèsem ajudar, qe nós ho deviem fer per enpatxar qe-l dit rey Robert no agès son enteniment*» (AA III, p. 385, doc. 174).

de la santa fe cathòlica, molt agra més valgut que-s fos despès a honor de la santa fe cathòlica sobre Granada, que là hon s'és despès et consumat. Et creats que aytal fin hi faran tots aquells qui d'aquí avant hi passaran per cor de tolre la ylla al senyor rey de Sicília et als seus, qui a la santa romana Esgleya ne regonexen tot ço en què regonèxer le'n deuen» (ibidem).

Les maquinacions orquestrades per Robert de Nàpols i Joan XXII seran posades de relleu amb més insistència pels procuradors reials en les seues relacions. Anteriorment (AGUILAR 2006: 213-214) havíem pogut veure com un document redactat per a l'ús de l'agent Bernat de Boixadors inculpava el papa d'haver tractat d'impedir el passatge de Sardenya. De fet, els ambaixadors ens presenten sovint aquest pontífex en connivència amb el rei Robert, conspirant contínuament per evitar qualsevol èxit de la casa d'Aragó:

«Dominus rex Robertus non dormit nec cessat vestrum propositum impedire. Et de novo ad dominum summum pontificem misit duos embaxatores, ut cum eo procurarent quod vestra intencio vel tollatur vel aliquo tempore suspendatur» (AA, I, p. 576, doc. 375).

Això ho escrivia el 1322 Bernat de Sarrià a propòsit precisament de la campanya sarda. I un altre informador, Miquel Esteve, exposava a Jaume II tots els temors que el seu projecte de sotmetre Sardenya despertava en l'escena internacional:

«Aquest feyt de Cerdeyna ha molt hom desplau, que vós la ajats. Primerament, desplau a molts gebelins per rahon de Pisa. Desplau a güelfs, que no vos volrien per vesí ni que tan prop los fossets, que entenen que la vostra casa deje ésser gebelina. Si desplau al papa et al rey Robert, Déus ho sap!» (AA, I, p. 405, doc. 267).

Però qui ho havia expressat d'una forma més clara era el propi rei Frederic, per a qui Joan XXII i Robert «són una cosa, axí con se mostra per obra [...] Et encara ha entès que eylls no sien molt pagats d'aquesta sua conquesta de Sardenya, ans li par que hi metrien tot destorb que poguessen» (AA, III, p. 412, doc. 201). El neguit del papa i els Anjou era, d'altra banda, només una mostra de l'estat d'agitació de les diverses potències mediterrànies, impressionades pel nou colp d'efecte d'Aragó a la Mediterrània. Ens conta Not de Montcada que al mateix Avinyó tot eren nervis i expectació, i que el rei de França feia guardar les costes del seu regne, inquiet pels grans preparatius de l'armada catalana:

«Tota aquesta terra e tothom qui habit ne sie en estes parts està en gran pahor e gran reguart de la vostra armada e s'ich fan grans messions e grans guardes, e specialment en tot ço del rey de França, qui stà en frontera de mar e de terra de vos, senyor» (AA, III, p. 402, doc. 185).

Vet ací l'acompliment del que Muntaner havia vaticinat al seu *Sermó*: «De levan a ponen, migjorn, septentrio, / tremblara tota jen qui en subjeccio / de sos payres valens, rey En Jacme, ja-n so» (c. 272). I sembla que el record de l'estratagema posat en pràctica per Pere el Gran amb l'anada a Alcoll encara obsedia els prínceps de l'època: segons Zurita, el rei Robert es va pensar que potser Jaume II voldria emular l'enginy dels seus avantpassats, i per això va prendre fortes mesures defensives per tal de neutralitzar un possible atac per sorpresa dels catalans:

«El aparato del ejército y armada de mar fue tan grande que puso en mucho cuidado a todos los príncipes y estados de Italia; y señaladamente al rey Roberto, que estaba en esta sazón en la Proenza; y envió luego a Filipo príncipe de Taranto y a Juan príncipe de Acaya, sus hermanos, a Niza para que se embarcasen en las galeras que allí tenía y pasasen a Nápoles a asistir a la custo-

dia del reino. *Y no se podía creer que el infante fuese a la empresa de Cerdeña, antes decían que imitaba a sus agüelos, que publicaban un negocio y emprendían otro; y recelaba el rey Roberto que esta armada no fuese contra la señoría de Génova; y por esta causa se despidió la gente de guerra que allí tenía de catalanes y aragoneses»* (1.6, c. 43; ZURITA 1978: III, 357).

Joan XXII va desaprovar la intervenció armada a l'illa, alegant que un rei devotíssim com Jaume no podia desitjar l'escampament de tanta sang cristiana com el que segurament tindria lloc durant la guerra,³⁸ però encara es va irritar més quan hom li va contar els mètodes que Alfons feia servir per satisfer els recursos financers que demanava la conquesta. Es tracta d'un episodi que Muntaner també calla, però que no va passar desapercebut per a Giovanni Villani, que a la *Nuova Cronica* relata com l'infant es va apoderar de totes les dècimes d'Espanya (recaptades tan sol·lícitament pels col·lectors de Joan) amb la clara intenció de fer-les servir contra els pisans:

«Nel detto anno [1325], del mese d'ottobre, Anfuso detto infante d'Araona tolse a' collettori del papa che tornavano di Spagna tutti i danari raccolti di decime e di sovvenzioni; e dissesi che furono CCm di fiorini d'oro la valuta; onde il papa si crucciò forte. Il re d'Araona mandò a corte suoi ambasciatori, dicendo come la detta moneta volea in presto per la guerra di Sardigna» (1.9, c. 335).

Un d'aquests ambaixadors va ser el català Berenguer de Jorba que, a més, ens va deixar un informe prou detallat de l'entrevista. No cal amagar que ni la mediació de Napoleó Orsini (principal partidari de Jaume a la cort) ni les bones explicacions del diplomàtic van poder calmar l'iracund Joan XXII, que, si hem de creure l'autor de la relació, va pronunciar les que —de ben segur— eren les paraules més dures i directes que un papa podia dir contra un rei d'Aragó:

«E dix:
 —*Lo rey d'Aragó no-ns fa sinó greuges et vilanies a nós e a nostres clergues, él e sos fills, e puys demanen-nos gràcies!*
 —Pare sant —dix ell [Napoleó Orsini]—, hoyats què us diré!
 —Dige que-s vule, dige que-s vule! *Que no-ns fan sinó vituperis a nós e a l'esglea!* Los clergues an cuyats ociure a Barcelona e anc lo rey no u ha penit, e l'enfant se prees la dècima e trencà les esgrees.
 E él li dix:
 —No u féu per mal, mas tota Cerdenya perdia, si alò no fos, e féu-o per força de gran necessitat.
 E él li girà la esquena e va-se'n, que no li respòs» (AA, II, p. 827, doc. 512).

S'ha de dir, finalment, que la cort avinyonesa no va acollir amb excessiva joia el triomf aragonés a Sardenya: l'ambaixador Ferrer d'Abella, per exemple, afirma que, en assabentar-se de la victòria de l'infant a Lucocisterna, alguns dels membres més destacats del col·legi (i possiblement el papa entre ells) es van tancar a les seues habitacions i van passar molts dies udolant i plorant la notícia «ut parturientes» (AA, I, p. 620, doc. 394).

38. Segons Not de Moncada, Joan XXII va dedicar aquestes paraules a Jaume II: «que vós, qui érets tan cathòlich príncep e tan bo crestià, que no devíets voler mort de tanta gent crestiana com en aquest viatge-s podia esdevenir d'amdues les parts, si menys podíets passar» (AA, III, p. 401, doc. 185).

4. CONCLUSIONS

Els capítols immediatament posteriors al fracàs de la croada contra Catalunya ens transmeten la imatge d'un pontífex romà perfectament conscient del greu error que va suposar l'excomunió de Pere el Gran per Martí IV i també de la necessitat d'arribar a un acord de pau estable amb la nissaga dels comtes-reis («A Déu plagués que ells fossen reconciliats de la Esgleya! [...] Et Déus perdó a papa Mertí, qui axí los tragué de gràcia de la santa Esgleya», es lamenta el papa muntaner). És aquest canvi d'actitud el que mena a la firma del tractat d'Anagni, del qual la *Crònica* presenta un resum tendencios que obvia algunes de les repercussions que va tenir per a Jaume II el Just, com el fet que l'aliança amb Nàpols i la Santa Seu va acabar implicant el sobirà d'Aragó en una guerra contra el seu germà Frederic, rei de Sicília. En aquest sentit, no ens ha d'estranyar el fet que Muntaner, en altres ocasions tan sol·licit a l'hora de denunciar el partidisme que impulsa les accions del papa, opte per guardar silenci a propòsit d'aquests afers («paraules hi ha qui no han respost»), tenint en compte que el fet de posar de manifest l'entesa entre Jaume, el papat i els Anjou i presentar el rei d'Aragó enfrontat a Frederic hauria compromés greument la visió d'una dinastia unida en perfecta harmonia que el llibre ens vol fer arribar. Muntaner, doncs, s'estima més l'autocensura allà on altres cronistes favorables a la causa aragonesa vehiculen una versió que disculpa l'actuació de Jaume II i converteix la guerra fratricida en un estratagema perfectament calculat per l'astut monarca aragonés, que sap conjugar hàbilment la lleialtat deguda a l'Església amb els interessos familiars i, àdhuc, els de la pròpia Corona d'Aragó. Notem, encara, que la versió d'aquestes fonts té el suport d'una part de la documentació conservada, si més no.

Bé que d'una manera més succinta, Muntaner tornarà a fer-se eco dels afers sicilians als darrers capítols de la *Crònica*, concretament de les disputes entre Robert d'Anjou i el mateix Frederic de Sicília. Notem que el text sembla contradir-se en aquest punt, ja que, si bé al c. 282 el cronista sembla resistir-se a dir-nos qui va tenir la culpa del començament de la guerra («De qui fo la culpa? A mi no tany que encolpe negun [...] e axí jo no vull dir ne dich de qual part fo lo tort»), una mica abans s'afirma que les treves entre les dues monarquies es van trencar «en gran colpa del rey Robert». D'altra banda, hom esmenta alguns dels esdeveniments que van donar lloc al conflicte, com ara el fet que Joan XXII hagués fet consignar al rei Robert els castells que Frederic posseïa a la Calàbria, acció que un Muntaner potser excessivament prudent sembla disculpar (ho va fer «a bona fe, pensant-se que mal no-n pogués sortir de negunes de les parts»), tot i que va ser interpretada per Frederic com una traïció evidentíssima. En tot cas, la versió dels fets oferida per Muntaner deixa prou clar que Déu i la raó estan de part dels sicilians, capaços de superar una i altra vegada les forces d'invasió reclutades pel rei Robert amb el suport del papa. De fet, el de Peralada aprofita el fracàs angeví per a fer una advertència directa a la cúria apostòlica: convindria que aquesta, en lloc d'esforçar-se inútilment a atacar els súbdits de Frederic, que són bons cristians i obedients als preceptes de l'Església, dediqués el seu tresor a promoure una croada contra els infidels («Per què, si a Déu plagués, ne als regidors de la santa fe cathòlica, molt agra més valgut que-s fos despès a honor de la santa fe cathòlica sobre Granada, que là hon s'és despès et consumat»).

El recurs a la dissimulació i al maquillatge dels fets històrics amb intencions apologetiques és igualment un element clau en la narració que Muntaner fa de l'expedició a Almeria de Jaume II. En efecte, el cronista converteix una campanya militar poc reeixida en una successió de gestes protagonitzades pels catalanoaragonesos en inferioritat de condicions, i atribueix la responsabilitat del fracàs final de l'operació al rei de Castella, la mesquinesa del qual s'o-

posa al zel desinteressat amb què Jaume es capté durant l'empresa. Per tot plegat, l'episodi almerienc esdevé un exemple que corrobora la tesi segons la qual els monarques de la casa d'Aragó són els millors defensors de la cristiandat («E axí podets entendre lo senyor rey d'Aragó si és volenterós de créxer et de muntipicar la santa fe cathòlica»). Naturalment, aquest missatge té sovint un destinatari molt concret: el papa, el qual, lluny de comprendre que donar suport al rei d'Aragó significa procurar el bé de l'Església, segueix posant entrebancs a les seues aspiracions polítiques, ni que aquestes tinguen com a objectiu els enemics de la vertadera fe. Un exemple d'això darrer el tenim al c. 229, on s'explica com Avinyó descarta donar suport a les accions de la Companyia Catalana contra els Paleòleg bizantins, decisió que hom relaciona, ben significativament, amb la negativa de Martí IV a subvencionar la croada de Pere el Gran a Tunis («que-l papa ne la casa de Ffrança no li donaren secors negun, ans li'n digueren del tot de no. E con al senyor rey En Pere ne dix de no lo papa, con era a·Lcoyl, asmar podets con volrien que la casa d'Aragó anàs molt avant per lur secors»).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AA = *Acta Aragonensia Vid.* FINKE (1966-1968).
- AGUILAR, J. A. (2004): «*Fieri pax per eum: Carles II d'Anjou a la Crònica de Muntaner*». *Estudis Romànics*, XXVI, p. 90-110.
- (2006): «*Lo rey d'Aragó no ns fa sinó greuges e vilanies: papat i casa d'Aragó a la Crònica de Muntaner*». *Estudis Romànics*, XXVIII, p. 199-229.
- AMARI, M. (1969): *Guerra del Vespro Siciliano*. Palermo: Flaccovio, 2 vol.
- BARTOLOMEO DA NEOCASTRO (1728): *Historia Sicula*. Edició a cura de L. A. Muratori dins *Reum Italicarum Scriptores*. Milà, vol. XVIII.
- BOUQUET, M. *et alii* (1737-1904): *Recueil des Historiens des Gaules et de la France*. París: Imprimerie Nationale *et alibi*, 24 vol.
- BOWSKY, W. (1960): *Henry VII in Italy. The conflict of Empire and City-State, 1310-1313*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- CAGGESE, R. (2001-2002): *Roberto d'Angiò e i suoi tempi*. Bolonya: Il Mulino.
- CODERA, F. (1908): «El sitio de Almería». *Boletín de la Real Academia de la Historia*, LII, p. 496-505.
- DESCLOT, B. (1949-1951): *Crònica*. Edició de M. Coll Alentorn. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 62-66).
- DRUMANN, W. (1852): *Geschichte Bonifacius VIII*. Könisberg.
- FINKE, H. (1966-1968): *Acta Aragonensia: Quellen zur deutscehn, italianischen, franzoesischen, spanischen, zur Kirchen-und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jaymes II (1291-1327)*. Aalen, 3 vol.
- FERRETON (1904): *Benedetto XI*. Treviso.
- FINKE, H. (1902): *Aus den Tagen Bonifaz VIII*. Münster.
- FUNKE, P. (1891): *Papst Benedikt XI*. Münster.
- HAUF, A. (2004): «Les cròniques catalanes medievals. Notes entorn la seua intencionalitat». BALCELLS, A. (ed.): *Història de la historiografia catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 39-75.
- GALASSO, G. (1993): *Il regno di Napoli. Il mezzogiorno angioino e aragonese*. Torí: Utet.
- GAUTIER, L. (1863): *Benoît XI*. París.

- GIMÉNEZ SOLER, A. (1908): *La Corona de Aragón y Granada. Historia de las relaciones entre ambos reinos*. Barcelona.
- GIUNTA, F. / GIUFFRIDA, A. (1972): *Acta Siculo-Aragonensia II. Corrispondenza tra Federico III di Sicilia e Giacomo II d'Aragona*. Palermo: Società Siciliana per la Storia Patria.
- IBORRA, J. (1998): *Les «Històries e conquestes del Realme d'Aragó e Principat de Catalunya compilades per lo honorable Mossèn Pere Tomich, cavaller, les quals tramès al molt reverent Arquebisbe de Çaragoça» (1438). Edició crítica i estudi lingüístic*. Tesi doctoral inèdita llegida a la Universitat de València.
- KELLY, S. (2003): *The New Solomon: Robert of Naples (1309-1343) and Fourteenth-Century Kingship*. Leiden: Brill.
- Libre de les conquestes de Sicília*, Biblioteca de Catalunya, ms. 2084.
- MENACHE, S. (2003): *Clement V*. Cambridge: University Press.
- POTTHAST, A. (1875): *Regesta Pontificum Romanorum*. Berlín, 2 vol.
- PROU, M. (1887-1889): *Les Registres d'Honorius IV, recueil des bulles de ce pape, publiees ou analysees d'apres le manuscrit original des archives du Vatican (Bibl. des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, VII)*. París.
- RHG = *Recueil des Historiens des Gaules et de la France* Vid. BOUQUET, M. et alii (1737-1904).
- RIQUER, M. de (1979): *Los trovadores. Historia literaria y textos*. Barcelona: Crítica, 3 vol.
- ROSELL, C. (1953): *Crónicas de los reyes de Castilla, I (Biblioteca de Autores Españoles, LXVI)*. Madrid: Ed. Atlas.
- RUBIÓ i LLUCH, A. (2001): *Diplomatari de l'Orient Català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LVI).
- SALAVERT, V. (1952): «*El Tratado de Anagni y la expansión mediterránea de la Corona de Aragón*». *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, V, p. 209-361.
- SOBERANAS, A. (1961): *Crònica general de Pere el Cerimoniós, dita també de sant Joan de la Penya*. Barcelona: Alpha.
- SOLDEVILA, F. (1971): *Les Quatre Grans Cròniques*. Barcelona: Selecta.
- SPECIALE, N. (1727): *Rerum Sicularum Libri VIII*. Edició a cura de L.A. Muratori dins *Rerum Italicarum Scriptores*. Milà, vol. X.
- TOSTI, L. (1846): *Storia di Bonifazio VIII*. Monte Cassino, 2 vol.
- ZURITA, J. (1978): *Anales de Aragón*. Edició a cura d'A. Canellas López. València: Anubar, 8 vol.

RESUM

L'article té com a objecte d'estudi la visió que la *Crònica* de Ramon Muntaner ens aporta de les relacions entre el papat i els sobirans del casal de Barcelona, amb especial atenció als capítols que narren les guerres lliurades a Sicília després de la mort de Pere II (1285). Bo i adoptant una perspectiva comparatista, l'autor proposa una lectura de les pàgines muntanerianes a la llum de les cròniques coetànies i de les fonts documentals conservades, procediment que ens permet d'analitzar en quina mesura les motivacions ideològiques del cronista de Peralada condicionen les solucions narratives adoptades en la composició d'aquests episodis. Així, hom estudia la presentació no gens innocent que la *Crònica* fa dels esdeveniments ocorreguts entre la signatura del tractat d'Anagni (1295) i la pau de Caltabellota (1302), que obvia descaradament un dels aspectes més destacables dels reports mantinguts per la Corona

d'Aragó amb la Santa Seu durant aquest període, ço és, l'aliança contreta per Jaume II d'Aragó amb el papa Bonifaci VIII i els prínceps de la casa d'Anjou contra el seu germà Frederic de Trinàcria. Precisament un dels apartats de l'estudi està dedicat a la figura d'aquest darrer monarca, i, en concret, al relat servit pel llibre de les seues pugnes amb Robert d'Anjou, rei de Nàpols, i el papa Joan XXII, que resulta decididament favorable al príncep sículo-català. L'anàlisi dels fragments proposats sembla demostrar que, tot i que Muntaner ens presenta sovint un pontífex que vol esmenar els errors comesos pel seu predecessor Martí IV, no abandona del tot la *Crònica* la imatge del papa que, amb les seues decisions, perjudica conscientment o inconscient els interessos de la casa d'Aragó. De més a més, el cronista no s'està de retreure a l'Església la seua belhigerància respecte a Sicília, que només ha donat com a resultats la mort de milers de creients i la dilapidació d'uns recursos preciosos que s'haurien pogut invertir en una altra causa més pia. Naturalment, Muntaner oposa a aquesta actitud hostil la sinceritat i el fervor amb què els membres de la casa d'Aragó assumeixen la defensa dels interessos de la cristiandat, com demostra l'expedició contra Almeria de Jaume II el Just.

MOTS CLAU: Muntaner, papat, Sicília, casa d'Aragó, dinastia Anjou, Jaume II el Just, Frederic de Trinàcria, Robert I el Savi, historiografia medieval, fonts documentals.

ABSTRACT

The aim of this article is to study the vision that the Ramon Muntaner's *Crònica* offers us of the relationship between the papacy and the sovereigns of the House of Barcelona, focusing in particular on the chapters that cover the wars in Sicily after the death of Peter II (1285). While adopting a comparativist viewpoint, the author proposes a reading of Muntaner's text in the light of contemporary chronicles and existing documentation, which enables us to ascertain to what extent the ideology of the Peralada chronicler influenced the form of the narrative of these episodes. Thus he studies the not in the least innocent presentation in the *Crònica* of the events between the signing of the Treaty of Anagni (1295) and the Peace of Caltabellota (1302), which shamelessly leaves out one of the most important aspects of the communications between the Crown of Aragon and the Holy See in this period, that is, the alliance forged by James II of Aragon with Pope Boniface VIII and the princes of the House of Anjou against his brother Frederick of Trinacria. One whole section of the study is devoted to this royal personage and, in particular, to his campaigns against Robert of Anjou, the King of Naples, and Pope John XXII. Analysis of the chosen extracts seems to show that, although Muntaner often presents a Holy Father that wishes to rectify the mistakes made by his predecessor Martin IV, the *Crònica* does not completely abandon the image of a pope who, by his decisions, consciously or unconsciously acts against the interests of the House of Aragon. Moreover, the chronicler makes no bones about reproaching the Church for its hostility to Sicily, which resulted in the death of thousands of believers and the squandering of precious resources which could have been spent on a more pious cause. Naturally, Muntaner contrasts this hostility with the sincerity and fervour with which the House of Aragon is ready to defend the interests of Christianity, as shown by the expedition of James the Just against Almeria.

KEY WORDS: Muntaner, papacy, Sicily, House of Aragon, House of Anjou, James II the Just, Frederick of Trinacria, Robert I the Wise, Medieval Historiography, documentary sources.